

DET KONGELIGE
MILJØVERNDEPARTEMENT

Finansdepartementet
Økonomiavdelingen
Postboks 8008 Dep
0030

11 810-39

Deres ref
JP

Vår ref

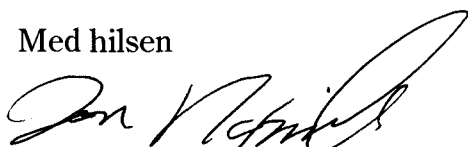
Dato
.03.2011 29 MARS 2011

Revidering av bærekraftstrategien: Innspill fra Miljøverndepartementet.

Vi viser til brev til departementene fra Finansdepartementet av 15. februar, med forespørsel om innspill til revidering av regjeringens strategi for bærekraftig utvikling.

Vedlagt følger Miljøverndepartementets første innspill i prosessen. Innspillet består dels av forslag til hva hovedpunkter og hovedinnretning i revideringen bør være, dels av konkrete tekstforslag til de deler av strategien som omhandler Miljøverndepartementets mange ansvarsrområder. I begge tilfeller forutsetter vi en grundig videre prosess i statssekretærutvalget for bærekraftig utvikling og mellom de berørte departementer, ikke minst fordi regjeringens politikk på flere viktige områder stadig er under utvikling. Det gjelder for eksempel arbeidet med klimameldingen, men også på andre områder. Fra Miljøverndepartementets side ser vi fram til et nært og konstruktivt samarbeid med Finansdepartementet og andre departementer om den videre prosessen om dette strategisk viktige arbeidet.

Med hilsen

Jon Rørvik (e.f.)
ekspedisjonssjef

Odd Frøyen
avdelingsdirektør

Vedlegg: 1

Postadresse
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Kontoradresse
Myntgt. 2
postmottak@md.dep.no
www.miljo.no

Telefon
22 24 90 90
Org no.
972 417 882

Avdeling for organisasjon og
økonomi
Telefaks
22 24 95 60

SaksbehandlerBeate
Ellingsen
22245717

Vedlegg

1. MILJØVERNDEPARTEMENTETS INNSPILL TIL NY STRATEGI FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING:

1.1 Hovedpunkter:

- Strategien må få en overordnet rolle og plassering i Nasjonalbudsjettet.
- Strategien bør også være en norsk oppfølging av OECDs strategi for grønn vekst og av EUs 2020-strategi.
- Strategien må kobles nærmere til miljømålene og til nasjonalregnskap og nasjonalbudsjett ved videreutvikling av bærekraftindikatorene (bruk av arbeidet med naturindeksen til indikatorer for naturmangfold) og oppfølging av EU-forordningen om miljøregnskap knyttet til nasjonalregnskapet (som SSBs NOREEA-system).
- Strategien må forsterke samarbeidet med og ansvaret fra andre samfunnsaktører, som kommunene, næringslivet og forbrukerne (jf også omtalen av "den nordiske samfunnsmodellen" i gjeldende strategi.)
- Strategien må bygge omtalen av klima, naturmangfold, miljøgifter og kulturminner på de siste policydokumenter og det nyeste arbeidet på disse områdene (og skal ikke utvikle ny politikk på disse områdene).

1.2 Nye tekstinnspill

7.1.3 Regjeringen gir ny giv til arbeidet med bærekraftig utvikling, s. 175 – ny tilleggstekst

Klimaendringer og tap av naturmangfold er de to største miljøutfordringene verden står ovenfor. Samtidig som de to utfordringene er tett sammenvevd er de også svært forskjellige. Naturmangfoldet, og de tjenestene som økosystemene leverer, er basis for alle mennesker på jorda, både i rike og fattige land, og både i storbyen og på landsbygda. Verdiene av naturmangfold høstes og forvaltes på alle nivåer, og kunnskap om mangfoldet og synliggjøring av bredden av verdiene av naturmangfold er nødvendig for å sikre en bærekraftig forvaltning som innebærer at naturmangfoldet overleveres til neste generasjon i minst like god stand som da vi overtok.

7.2 Bærekraftig utvikling er satt på dagsorden, s. 176-177 – ny tilleggstekst

Det internasjonale målet fra Johannesburg om "å oppnå en betydelig reduksjon av tapsraten av biologisk mangfold innen 2010" er ikke nådd, jf rapporten Global Biodiversity Outlook 3. Denne rapporten beskriver konsekvenser av tap av naturmangfold og degradering av økosystemtjenester, og påpeker at vi i mange områder er i ferd med å nå kritiske vippepunkter hvor naturen ikke lengre er i stand til å tilpasse seg ytre endringer og heller ikke vil være i stand til å levere de økosystemtjenestene vi alle er så avhengige av.

Under det 10. partsmøtet til Konvensjonen om biologisk mangfold, i Nagoya, Japan i oktober 2010, ble det vedtatt nye globale mål for bevaring av naturmangfoldet. I kortform ber det nye hovedmålet om ”effektiv og umiddelbar handling for å stanse tap av biologisk mangfold for å sikre at økosystemene i 2020 er velfungerende og leverer nødvendige økosystemtjenester for folk”. Dette målet understreker dermed vår avhengighet av velfungerende økosystemer, og at alle arter, og det genetiske mangfoldet innen artene er viktig for å sikre robuste økosystemer. I tillegg til hovedmålet er det utviklet 20 delmål (se boks xx) som konkretiserer det videre arbeidet med konvensjonen, som et sentralt instrument for bærekraftig utvikling. I dette arbeidet er nasjonal oppfølging grunnleggende for å lykkes. Det er lagt opp til at alle partslandene innen neste partsmøte i 2012 skal rapportere om sin oppfølging av målene og om sitt arbeid med å revidere eller videreutvikle en nasjonal strategi og handlingsplan for naturmangfold.

Merknad: Vi foreslår en egen boks med et utvalg av de totalt 20 Nagoya-målene

Gjennom FN-studien ”The Economics of Ecosystems and Biodiversity” (den såkalte TEEB-rapporten) har vi fått mer kunnskap om og større erkjennelse av verdiene fra naturmangfoldet. TEEB-rapporten slår fast at prisen for å fortsette utryddelsen og forringelse av naturmangfoldet vil bli formidabel. Utrekninger viser at vi hvert år taper naturkapital til en verdi på mellom 2 og 4,5 trillioner dollar. Tap av marine økosystem kommer i tillegg til dette. Eksempler på økosystemtjenestene vi tar for gitt er insekter som pollinerer avlinger og blomster, korallrev og mangroveskoger som beskytter kystlinjer mot ekstremvær, våtmarksområder som renses og gir rent vann, og bakterier og mikrober som bidrar til en fruktbar jord. Funksjonelle og robuste økosystemer er også viktige buffere mot klimaendringer blant annet ved sin evne til karbonlagring, og som filter mot vann- og luftbåren forurensing

Gjennom Verdensbankens prosjekt ”Wealth Accounting and the Valuation of Ecosystem Services: A global partnership” (WAVES), hvor Norge er et pilotland, er fokus blant annet å utvikle bedre systemer for å synliggjøre endring i verdier fra naturmangfold og økosystemtjenester. Resultater og erfaringer fra prosjektet vil gi bidrag til fora som fastsetter internasjonale standarder for statistikk og regnskaper.

7.2.2 Ressurser og bærekraftig utvikling, s 177 – ny tekst etter 1. avsnitt

Norge er aktivt med i internasjonale forhandlinger som adresserer ulike elementer knyttet til bærekraftig utvikling. Ofte har Norge en brobyggerrolle mellom nord og sør i forhandlingene, som for eksempel i forhandlingene om et regime for tilgang til genressurser og rettferdig fordeling av utbytte fra bruk av slike ressurser (Nagoya-protokollen). Trondheimskonferansene for naturmangfold er viktig som en bred plattform for å forberede sentrale forhandlinger under konvensjonen om naturmangfold.

Ny tekst etter 3. avsnitt

Arbeidet under Konvensjonen om biologisk mangfold er nær koblet til FNs tusenårsmål og arbeidet med fattigdomsbekjempelse. Målene som ble vedtatt i under Konvensjonen om biologisk mangfold i Nagoya høsten 2010 gir et godt utgangspunkt for det videre arbeidet med konvensjonen som et sentralt instrument for bærekraftig utvikling. Etter forslag fra Norge har partsmøtet invitert FNs generalforsamling til å integrere konvensjonens nye mål i FNs tusenårsmål. Tap av naturmangfold har en direkte kobling til hvordan økosystemene kan levere tjenester som folk er avhengige av. Spesielt fattige folk i rurale strøk er utsatt ved tap av naturmangfold. Det er anslått at 75 % av den ene milliarder mennesker som lever under fattigdomsgrensa er totalt avhengig av nærmiljøet for sin matvaresikkerhet. Under konvensjonen legges det også vekt på å integrere oppfølgingen med nasjonale fattigdomsstrategier og utviklingsplaner.

Meld. St. 1 Nasjonalbudsjettet 2011, s. 162 – ny tekst:

7.2.3 Naturmangfold og kulturminner

Kulturminner

Kulturminner og kulturmiljøer er utsatt for forfall og skader. Bærekraftindikator 8, tilstandsgraden for fredete bygninger, er vist i figur 7.8. Arbeidet med å kartlegge tilstanden til fredete bygninger i privat eie for å kunne sikre bedre vern, er gjennomført som et eget prosjekt og sluttført i 2010. Materialet fra tilstandsgjennomgangen danner et viktig grunnlag for arbeidet med det nasjonale resultatmålet om at fredete bygninger, anlegg og fartøy skal ha ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. For fredete bygninger i offentlig eie er ikke tilstandsregistreringen kommet like langt.

7.3 Regjeringens prinsipper i arbeidet med bærekraftig utvikling, s 178 – ny tekst, inn etter 3. setning (tillegg i kursiv):

Vi har bare en klode, og vi kan ikke fortsette å se tapet av og endringer i naturmangfoldet som et problem løsrevet fra viktige utfordringer som fattigdomsbekjempelse, håndtering av klimaendringene og forbedret helse, velferd og sikkerhet for folk. De rikeste delene av ...

7.3.1 Virkemidler i Regjeringens arbeid for bærekraftig utvikling

Boks 7.2 Prinsipper for handling, s 179

Ny tekst etter punktet om internasjonal solidaritet

Kunnskapsgrunnlag

Bærekraftig utvikling skal bygge på kunnskapsbasert forvaltning av naturen, både vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap. Uten kunnskap er det vanskelig å vurdere hva som er bærekraftig bruk av naturmangfoldet.

Økosystemtilnærming og samlet belastning

Det er viktig å se ulike påvirkninger på økosystemene i sammenheng. Effekter av ulike påvirkninger for den enkelte art eller bestand skal ikke vurderes isolert, men ut fra den samlede belastningen som økosystemet er eller vil bli utsatt for.

Ny tekst etter punktet om prinsippet om at forurenseren betaler.

Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder

For å unngå eller begrense skader på naturmangfoldet skal det tas utgangspunkt i driftsmetoder og teknikk som gir de beste samfunnsmessige resultater.

Ny tekst i kursiv, s 180

Forskning og utvikling

Forskning er nødvendig for å sikre kunnskapsbasen som skal ligge til grunn for bærekraftig utvikling. Regjeringens forskningspolitiske prioriteringer understøtter arbeidet for en bærekraftig utvikling, og den bevilger betydelige midler til relevant FoU. Norge har verdensledende kunnskapsmiljøer på en rekke felt. Norske forskere har deltatt aktivt i det internasjonale samarbeidet gjennom IPCC for å fremskaffe et kunnskapsgrunnlag om menneskeskapte klimaendringer. Norge vil også bidra med en egen utredning om konsekvenser for miljøet og naturressursene i nord av menneskeskapte klimaendringer (NorACIA). Norge tar et spesielt ansvar innenfor polarforskning, særlig innenfor miljøforskning. Norge har også tatt på seg å utvikle teknologi for å fange og lagre CO₂. Slik teknologi kan være et viktig bidrag til å redusere klimautslipp internasjonalt. *I sammenheng med Norges satsing på miljøteknologi utarbeides det nå en ny strategi for miljøteknologi.* Forskning knyttet til utviklingsspørsmål bidrar til at Norge kan føre en politikk for fattigdomsbekjempelse basert på best mulig kunnskap.

7.3.2 Oppdatering av indikatorsettet for bærekraftig utvikling, s. 181 – ny tilleggstekst

På partsmøtet til Konvensjonen om biologisk mangfold i Nagoya i 2010 ble det vedtatt nye mål for å stanse tap av naturmangfold i viktige økosystemer innen 2020. Effektive metoder skal etableres for å vurdere framgang i arbeidet med å stanse tap av naturmangfold. I Norge er arbeidet med å etablere og videreutvikle en naturindeks, etter initiativ fra Regjeringen, et nyskapende bidrag til å etablere et måleverktøy for denne politiske beslutningen. Formålet med naturindeksen er å gi en oversikt over naturmangfold i de store økosystemene i norsk natur.

Naturindeksen bygger på metoder som er videreutviklet fra internasjonal erfaring med lignende indekser. Norge er imidlertid det første landet som innfører en offisiell naturindeks. Naturindeksen omfatter 309 indikatorer fordelt på ni hovedøkosystemer, og systematiserer kunnskap om naturmangfold som finnes i litteratur, databaser og observasjoner. Alle de store forskningsinstituttene som gjennomfører naturovervåking, har bidratt i utviklingen av naturindeksen, og en statistikkgruppe har stått for beregninger og bistått i metodeutvikling. I alt har om lag 125 fagpersoner levert data eller ekspertvurderinger. Direktoratet for naturforvaltning har ledet arbeidet på oppdrag fra Miljøverndepartementet.

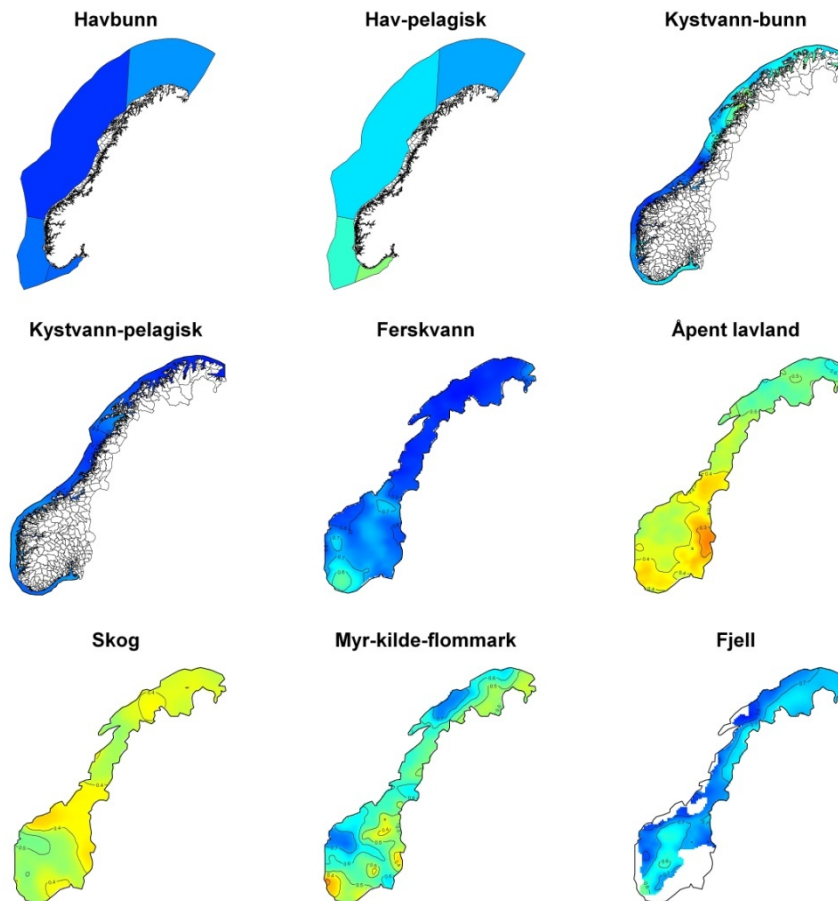
I naturindeksen sammenlignes dagens tilstand for naturmangfold med en referansetilstand, som representerer en intakt natur med bærekraftige bestander av ville arter. Avviket mellom dagens tilstand og referansetilstanden er et resultat av at andre samfunnsinteresser påvirker det biologiske mangfoldet, for eksempel skogbruk og vannkraftutbygging, men også av uønskede effekter som forurensing og klimaendringer. I noen tilfeller er det ikke kjent hva som er årsaken til trusselen mot det biologiske mangfoldet, for eksempel kråkebollenes nedbeiting av tareskogen i nord. Naturindeks for Norge 2010 viser at tilstanden for norske økosystemer generelt sett er god. Tilstanden er i hovedsak god i havet, kystvann, ferskvann og fjell. Myr-kilde-flokkmark er i en mellomstilling, mens åpent lavland og skog samlet sett har lavest naturindeks av de store økosystemene (Figur 1). Ikke uventet er de største utfordringene for bevaring av naturmangfold knyttet til skog og det gamle kulturlandskapet, som utgjør hovedelementet i åpent lavland. Tidligere etablert kunnskap viser at disse økosystemene inneholder det største antallet plante- og dyrearter som er truet av utryddelse. Dårlig tilstand for naturmangfold i åpent lavland skyldes i hovedsak at det er langt mindre beiting, slått og brenning nå enn før. For skog skyldes den lave verdien for naturindeksen i hovedsak en kombinasjon av påvirkning fra skogbruk og lave rovviltbestander. I tillegg har enkelte områder for store bestander av elg og hjort.

Naturindeksen er beregnet for 1990, 2000 og 2010. Både i havet og i ferskvann er tilstanden samlet sett forbedret de siste 20 årene. Dette skyldes i stor grad bedre forvaltning på mange områder, som fiskeriforvaltning, samt kalking av vassdrag og tiltak for redusert forurensning. I havet kan forbedringen siden 1990 også knyttes til naturlige svingninger av fiskebestander. For de andre økosystemene har det vært en forverring i naturindeksen fra 1990 til 2010, mest markert for åpent lavland. Ekspertene som utarbeidet naturindeksen vurderer det i stor grad som mulig å iverksette tiltak for å motvirke ytterligere tap av naturmangfold, ikke minst når det gjelder åpent lavland. Noen indikatorer for skog har hatt en positiv utvikling siden 1990, for eksempel forekomsten av død ved, som er et viktig livsmiljø for mange arter. Utviklingen for naturindeks i skog over de siste 20 årene er ikke beregnet, som følge av manglende data.

Naturindeksen vil bli oppdatert hvert 5. år, og i tillegg tas det sikte på å offentliggjøre årlige temaindekser for utvalgte arter. Temaindekser, basert på årlig innsamling av data, kan utarbeides for laks, ulv, jerv, gaupe, bjørn, fjellrev, bestandsutvikling for hekkende fugl, sjøfugl, elg, villrein, ryer og marine kommersielle fiskebestander. Flere av disse dataseriene inngår allerede i indikatorsettet for bærekraftig utvikling. Temaindeksen for sjøfugl viser en markant forverring i tilstanden for sjøfugl langs norskekysten fra 1990 til 2010.

Naturindeksen kan bidra til å utvide og styrke kunnskapsgrunnlaget for bærekraftpolitikken. Hva som er en god tilstand for naturmangfold, vil variere mellom naturtyper og landsdeler. Det bør nå arbeides for å utvikle politiske måltall for hvordan samfunnet ønsker å avveie hensynet til bærekraftig naturmangfold opp mot andre

samfunnsformål. Slike politiske måltall mangler for en stor del i dag. I videreutviklingen av naturindeksen vil det bli utarbeidet en temaindeks om gir innblikk i hvordan ulike typer påvirkning og inngrep i naturen påvirker det biologiske mangfoldet. Arbeidet med naturindeksen har dokumentert at kunnskapen om naturmangfold i Norge er mangelfull og gir en prioritert oversikt over behovet for å forbedre kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen og datagrunnlaget for oppdatering av naturindeksen i 2015.

Figur 1. Tilstanden for naturmangfold målt med naturindeksen i de ni hovedøkosystemene i 2010, der 1 er referansetilstanden intakt økosystem (mørkt blått) og 0 (rødt) viser at det intakte økosystemet er ødelagt.

7.4 Bærekraftig produksjon og forbruk, s. 181, 2. avsnitt- ny tekst

Det er avgjørende at framtidig verdiskaping skjer innenfor rammene av en bærekraftig utvikling. En økonomisk utvikling bygget på bærekraftige produksjons- og forbruksmønstre framstår derfor som et overordnet strategisk mål i arbeidet for bærekraftig utvikling. Dette krever at miljøbelastningen pr. produsert enhet reduseres så mye at det oppveier virkningen av økt økonomisk aktivitet. En slik absolutt frakobling mellom økonomisk aktivitet og miljøbelastning står sentralt i FNs, OECDs, EUs og Nordisk Ministerråds arbeid for en bærekraftig utvikling. På toppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg i 2002 forpliktet verdens ledere seg til å fremme utvikling av et 10-års rammeverk for bærekraftige produksjons- og forbruksmønstre.

For å forberede dette ble det lagt opp til en prosess, den såkalte Marrakesh-prosessen hvor ulike land, særlig EU-land har tatt ledelsen for ulike arbeidsgruppen innen relevante tema, herunder bærekraftig produkter, bærekraftig turisme, energieffektive bygg, bærekraftige offentlige anskaffelser, forbruk og utdanning. I mai 2011 skal prosessen med å fremforhandle et internasjonalt rammeverk for bærekraftig produksjon og forbruk gjennomføres.

Merknad: Det tas sikte på å komme tilbake med en nærmere omtale av dette arbeidet.

(Merknad: Avsnittene 7.4.1 og 7.4.2, som omhandler bærekraftig produksjon og forbruk, må oppdateres, blant annet med en gjennomgang av viktige utviklingstrekk for norsk forbruk. Strategien, og to stortingsmeldinger om regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand, varslet at det skulle utvikles indikatorer for å se på miljø- og ressursvirkningene av norsk forbruk for de viktigste forbrukskategoriene, bolig, mat og transport, og for sammenhengen mellom norsk forbruk og miljø i global sammenheng. Miljøverndepartementet vil utarbeide en kort tekst om dette, bygd på dette arbeidet (Kilder: Blant annet SSB-notat 2009/39, Bærekraftig forbruk. Vurdering av mulige indikatorer; TemaNord 2008:587 Trafikavgifter og klimapåvirkning; TemaNord 20011:5xx (in press) A comparative analysis of taxes and CO₂ emissions from passenger cars in the Nordic countries; TemaNord 2010:592 Global carbon footprints; OECD, 2010, Greening Household Behaviour; TØI, Reisevaneundersøkelsen 2009; Aall mfl, 2008, Miljøbelastningen av norsk forbruk og produksjon 1987-2007 (Vestlandsforskning); og de nyeste tall for miljøpåvirkning og miljøtilstand fra SSB). Slike tall ble også etterlyst fra flere høringsinstanser.)

Gjennom TEEB-studien har vi fått økt oppmerksomhet på de økonomiske verdiene knyttet til naturmangfold og økosystemtjenester. En viktig utfordring vil være å få gjenspeilet de reelle fordelene med naturmangfold og kostnadene ved tap av naturmangfold i økonomiske systemer og markeder. Ulike subsidier og mangelen på pengeverdi knyttet til tjenester fra økosystemene har vært viktige faktorer som bidrar til tap av naturmangfold. Markeder, gjennom reguleringer og andre tiltak, bør utnyttes til å skape oppmuntring til å ivareta og styrke naturens mangfold. Arbeidet med grønn økonomi på bred front innebærer en ekstra mulighet for å adressere naturmangfold på en bedre måte.

Ny tekst boks: De viktigste TEEB-anbefalingene:

- Make nature's values visible
- Pricing the priceless?
- Accounting for risk and uncertainty
- Valuing the future
- Measuring better to manage better
- Natural capital and poverty reduction
- Beyond the bottom line – disclosure and compensation
- Changing the incentives
- Protected areas offer value for money
- Ecological infrastructure and climate change

- Mainstreaming the economics of nature
(oversettes hvis ønskelig)

7.4.3 Klimautfordringen

(Merknad: Vi viser til arbeidet med stortingsmelding om klimapolitikken, som må ses i nær sammenheng med hvordan klima omtales i bærekraftstrategien. Teksten som nå er spilt inn er foreløpig, og det må forventes vesentlige endringer i hva MD vil spille inn i en senere fase når arbeidet med meldinga er kommet lenger.)

Klimaendringene

I forbindelse med klimameldinga forberedes det en tekst om klimaendringer, inkludert oppdatert kunnskapsstatus på området. Tekstinnspill til bærekraftsstrategien bør baseres på denne oppdateringen, og kan ferdigstilles når denne teksten foreligger.

Temaer som bør omtales:

- Global oppvarming og årsaken til klimaendringene
- Konsekvenser av klimaendringene globalt, regionalt og nasjonalt
- Status for klimakunnskapen, spesielt om forberedelsen av klimapanelets femte rapport og spesialrapporter.)

De internasjonale klimaforhandlingene

Gjennom Cancun-avtalen nedfelte verden en målsetting om at global temperaturøkning skal holdes under 2°C. Ved denne temperaturøkningen tror man det fremdeles vil være mulig å tilpasse seg til konsekvensene med oppnåelig innsats og kostnader. Togradersmålet kan sees som en konkretisering av Klimakonvensjonens langsiktige mål om å stabilisere konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren på et nivå som avverger farlig menneskeskapt påvirkning av klimasystemet.

Togradersmålet krever omfattende utslippsreduksjoner globalt. Ifølge FNs klimapanel må den globale utslippsveksten stanses senest i 2015. Samlet global reduksjon må være på minst 50-85 pst. innen 2050 i forhold til 2000-nivået. Nyere beregninger viser at vi må nærmere 85 prosent reduksjon. Med en antatt befolkning på 9 milliarder tilsvarer dette utslipp på omtrent to tonn per person i gjennomsnitt 2050, som er det nivået der India befinner seg i dag. I praksis betyr det at verdenssamfunnet må finne løsninger for å frikoble vekst fra fossile brensler. Dette er en stor og krevende oppgave.

Utslippene må kuttes både i industriland og utviklingsland. For å nå togradersmålet må reduksjonen i industrilandenenes samlede utslipp minst være 25-40 pst. innen 2020, og minst 80-95 pst. innen 2050 i forhold til 1990-nivået i følge FNs klimapanel. Utviklingslandenes samlede utslipp må begrenses i størrelsesorden 15-30 pst. i forhold til hva de ville ha vært uten nye tiltak innen 2020, med ytterligere reduksjoner deretter. For å nå disse målene trenger vi mye sterkere ambisjoner og mer koordinerte strategier enn det vi har i dag. Vi trenger vi et globalt rammeverk som sikrer stabilisering av konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren.

Det sentrale rammeverket for det internasjonale klimasamarbeidet er FNs klimakonvensjon. Klimakonvensjonen ble vedtatt i 1992 og er ratifisert av 194 parter. Gjennom Klimakonvensjonen er de fleste land i verden forpliktet til å arbeide for at konsentrasjonen av klimagasser i atmosfæren skal stabiliseres på et nivå som forhindrer en farlig og negativ menneskeskapt påvirkning på klimasystemet. Konvensjonen inneholder blant annet forpliktelser for alle parter om å etablere nasjonale klimastrategier. Klimakonvensjonen i seg selv inneholder imidlertid ingen bindende, tallfestede og tidsbestemte forpliktelser for partene.

Kyotoprotokollen fra 1997 er en forpliktende videreføring av Klimakonvensjonen hvor industrilandene har tatt på seg konkrete utslippsmål. Kyotoprotokollen er det eneste juridisk bindende rammeverket for klimaavtale verden har i dag. Samlet skal de industrialiserte landene redusere sine utslipp av klimagasser med minst 5 prosent i forhold til nivået i 1990 i perioden 2008-2012. Protokollens styrke er at den har nedfelt kvantitative utslippstak og at det får konsekvenser for land som ikke holder sin del av avtalen. Men Kyotoprotokollen er ikke tilstrekkelig for å nå togradersmålet. Bare omlag 30 prosent av de globale klimagassutslippene omfattes av Kyotoprotokollen fordi så få land har utslippsforpliktelser. USA har ikke ratifisert protokollen. Land som Kina, India og Brasil har de sterkeste voksende utslippene, men er uten krav om utslippsreduksjoner.

Gjennom Balimandaget fra 2007 startet en omfattende forhandlingsprosess for å etablere en juridisk bindende avtale som omfatter alle land. Forhandlingene tok i større grad opp hvordan utviklingsland kunne bidra med utslippsreduksjoner på en mer forpliktende måte, behovet for målrettet innsats og støtte til klimatilpasning, styrket og mer effektiv teknologioverføring, samt finansiell støtte fra industrialiserte land til utviklingsland for å gjennomføre klimatiltak. Alle disse temaene, og andre sentrale forhandlingsområder, skulle sammenfattes til en stor klimaavtale. Den første viktige milepælen etter Balimandaget var klimaforhandlingsmøtet i København i 2009. Den resulterte i Københavnavtalen. Denne avtalen var ikke en bindende avtale under Klimakonvensjonen, men ga avgjørende politiske signaler på sentrale forhandlings spørsmål. Innholdet ble videreført til forhandlingsmøtet i Cancun, Mexico, i desember 2010 som grunnlaget for Cancun-avtalen.

Cancun-avtalen representerer et gjennomarbeidet kompromiss som dekker sentrale forhandlingsområder. Den gir også sterkere forankring av Københavnavtalen med utfyllende elementer og regler på flere områder. Cancun-avtalen nedfeller utslippsmålene fra København-avtalen og fastsetter gode rammer for systemer for kontroll og måling av utslipp, for finansiering, klimatilpasning og teknologioverføring. Det ble også vedtatt en mekanisme for å redusere utslipp fra avskoging i utviklingsland. Cancun-avtalen bekrefter målet om å begrense den globale oppvarmingen til under 2 grader, og landene oppfordres til å skjerpe sine utslippsmål. Det ble etablert et grønt fond for klimatiltak i utviklingsland. Det er imidlertid mye arbeid som gjenstår for å få til en ny, helhetlig klimaavtale som på sikt kan avløse Kyoto-protokollen. Utvikling av

løsninger på gjenværende spørsmål av stor politisk betydning vil fortsatt ta tid, og vil sannsynligvis ikke løses de neste par årene.

En svært positiv side med Cancún-avtalen er at den bidrar til å gjenopprette tilliten til FN-prosessen. Ved at avtalen omfatter utslippsreduksjoner i både industrialiserte land og utviklingsland, gir den nødvendig tillit til at gjennomføring av utslippsreduksjoner og omlegging til lavutslippsutvikling kan fortsette. Selv om klima vil bli diskutert i mange fora hvor verdens toppledere møtes, er det viktig å holde fast ved at FN skal være den samlede arenaen for klimaforhandlingene. Kun FN-systemet kan sikre felles internasjonale regler for alle land, og åpenhet i gjennomføringen av avtaler.

Norsk klimapolitikk

Utfallet av klimaforhandlingene har stor betydning for og henger nært sammen med nasjonal klimapolitikk. For det første er god nasjonal miljø- og klimapolitikk en forutsetning for å kunne spille en rolle internasjonalt. Norge ligger langt framme på klima. Vi har satt oss ambisiøse mål, vi har gode systemer for måling og rapportering av klimagassutslipp og vi har bred erfaring med bruk av virkemidler i klimapolitikken for å oppnå våre mål. Vi har også oppnådd stor anerkjennelse for mange av våre satsinger, blant annet innen skogtiltak i u-land og klimafinansiering. Dette er mye av grunnlaget for at Norge anses som et foregangsland i klimaarbeidet og en interessant samtale- og samarbeidspartner på dette temaet. For det andre vil resultatene som oppnås internasjonalt måtte reflekteres i den nasjonale klimapolitikken. Opprettelse av karbonmarkeder, innføring av måleregler og andre tiltak som innføres internasjonalt må følges opp nasjonalt. Norge vil også her fortsette å være et foregangsland.

Utviklingen i de internasjonale klimaforhandlingene de siste årene har framhevet betydningen av nasjonale utslippsreduksjoner. Om lag fire femtedeler av klimagassene tilført atmosfæren de siste 150 år har sitt opphav i i-land. Dermed har i-landene et særlig ansvar for klimautfordringen. Det betyr at i-land må vise konkret handling og faktisk oppnådde utslippskutt. Det at i-land aktivt bruker fleksible mekanismer og bidrar til utslippskutt i u-land er viktig og positivt, men kan ikke komme som erstatning for nasjonale utslippsreduksjoner. Samtidig må de store u-landene bidra.

I følge FNs klimapanel forutsetter 2-gradersmålet at utslippsveksten må stanses senest i 2015. For hvert år blir situasjonen mer dramatisk, og behovet for konkrete tiltak øker. Det er viktig at enkeltland står fram og tar ansvar. Norge er blant landene som har de beste forutsetninger for å kunne bidra i denne situasjonen.

For hvert år som går øker kostnadene. Togradersmålet tilsvarer et gjennomsnittlig utslipp på omtrent to tonn per person i 2050. Dette betyr at land som Norge må kutte utslippene sine med minst 80 prosent innen 2050. For hvert år med utslippsvekst i dag må vi enten redusere til et enda lavere nivå i framtiden, eller akseptere økt risiko for ødeleggende global oppvarming. Studier som for eksempel Stern-rapporten viser at kostnadene ved å vente trolig er vesentlig større enn kostnadene ved å redusere utslippene i dag.

Kostnadene som følger av klimaendringene kommer til uttrykk på ulike måter. Menneskelige lidelser og tap av materielle verdier ved flom og andre ekstreme værhendelser er alvorlig. Slikt utgjør åpenbart kostnader, selv om de ikke uten videre lar seg tallfeste. Dette må med i betraktningen når vi vurderer hva som er akseptable kostnader for å redusere utslippene av klimagasser.

Det er de som tar konsekvensene og omstiller nå, som vil høste fruktene av å ligge i forkant i jakten på framtidens løsninger. Løsninger uten utslipp, som gir bedre økonomi, mindre ressursbruk, økt effektivitet og gjennomslag i kampen om framtidens markeder. Klimautfordringen vil prege dette århundret, og myndighetene må sammen med næringslivet påvirke utviklingen til fordel for Norske interesser.

Norge fikk med den forrige klimameldingen (St.meld. nr. 34 (2006-2007)) et mål for innenlandske klimagassutslipp.

Utslippsreduksjoner er det viktigste for å håndtere konsekvenser av klimaendringene. Men det er også viktig at vi forbereder samfunnet på et endret klima. Klimatilpasning handler om at vi tar hensyn til at klimaet er i endring i samfunnsplanleggingen.

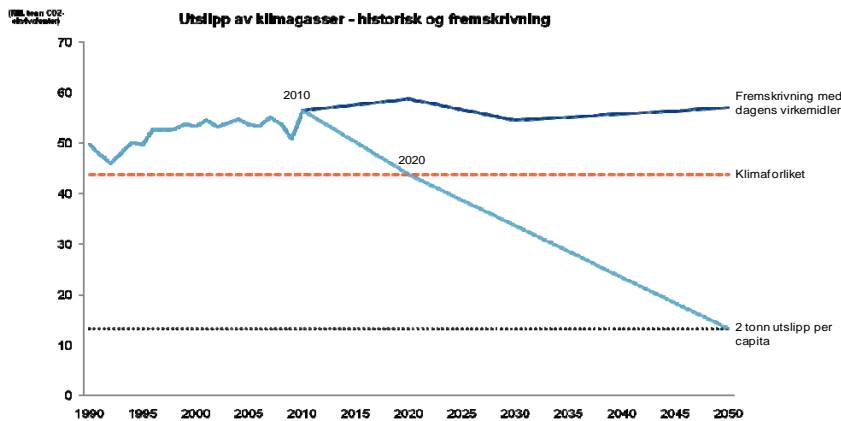
Målene i klimapolitikken

Den norske klimapolitikken er rettet mot følgende langsiktige mål:

- at Norge fram til 2020 påtar seg en forpliktelse om å kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp i 1990
- at Norge skal være karbonnøytralt i 2050
- Norge vil heve reduksjonsmålet til 40 prosent innen 2020 dersom det kan bidra til enighet om en ambisiøs klimaavtale der de store utslippslandene påtar seg konkrete utslippsforpliktelser.
- Som en del av en global og ambisiøs klimaavtale der også andre industriland tar på seg store forpliktelser, skal Norge ha et forpliktende mål om karbonnøytralitet senest i 2030
- Regjeringen har som langsiktig mål at hvert menneske på jorda skal tildeles samme rett til å slippe ut klimagasser.

Nærmere om målene

Norge er en pådriver i arbeidet for en ambisiøs og mer omfattende klimaavtale etter Kyoto-perioden, med utgangspunkt i målet om at den globale temperaturøkningen skal holdes under 2 °C sammenliknet med førindustrielt nivå.

Kilde: Klimakur 2020, SSB, Econ Pöyry

Regjeringens mål for 2020 inkluderer både utslippsreduksjoner i Norge, inklusive opptak av CO₂ i skog, og Norges bidrag gjennom utslippsreduksjoner i andre land. I vurderingen av utslippsreduksjoner som skal finansieres utenom Norges grenser, vil regjeringen legge stor vekt på tiltak og prosjekter som sikrer at klimapolitikken kan få størst mulig positiv virkning på økonomisk utvikling og fattigdomsbekjempelse i utviklingsland.

Målet om karbonnøytralitet innebærer at Norge tar ansvar for å redusere de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 100 prosent av egne utslipp. Som en del av en global og ambisiøs klimaavtale der også andre industriland tar på seg store forpliktelser, skal Norge ha et forpliktende mål om karbonnøytralitet senest i 2030. Det innebærer at Norge skal sørge for utslippsreduksjoner tilsvarende norske utslipp i 2030.

I behandlingen av Meld. St. 34 (2006-2007) var det enighet om at Norge skal bevege seg mot et lavutslippssamfunn. Regjeringen har som langsiktig mål at hvert menneske på jorda skal tildeles samme rett til å slippe ut klimagasser. Land som Storbritannia og Tyskland har allerede konkretisert dette og satt seg mål om utslippsreduksjoner i tråd med togradersmålet. EU-kommisjonen har i år lagt fram sin lavkarbonstrategi der det blant annet tallfestes sektorvise utslippsmål for EU i 2030 og 2050, i tråd med et overordnet mål om at utslippene i 2050 må reduseres med 80 prosent sammenliknet med nivået i 1990. Regjeringen vil at Norge skal redusere sine utslipp til 2 tonn per innbygger i 2050. Bruk av fleksible mekanismer skal være i tråd med til enhver tid gjeldende internasjonalt regelverk.

Tidlige tiltak har langt større effekt enn senere tiltak for å forhindre temperaturøkning. Det er derfor viktig å få oppslutning om en rask iverksetting av klimatiltak. Som del av gjennomføringen av våre forpliktelser etter Kyoto-avtalen vil Norge finansiere utslippsreduserende tiltak i andre land, i hovedsak i utviklingsland.

I tillegg bevilges det over bistandsbudsjettet for 2011 midler til klimatiltak i utviklingsland innenfor områder som ikke er inkludert i Kyoto-avtalen. Med dagens kvotepriser og bevilgningsnivå for 2011 vil dette totalt utgjøre [X mrd kroner] over Kyoto-perioden.

De rike landene må ta en vesentlig høyere andel av utslippsreduksjonene, fordi veien ut av fattigdom for utviklingslandene forutsetter økt bruk av energi. Norges troverdighet som pådriver er avhengig av at vi reduserer egne utslipp, bidrar til utvikling av teknologi og bidrar til å vise at det er mulig å frikoble økonomisk vekst med vekst i klimagassutslippene. Norge må sammen med andre rike land ta en lederrolle i arbeidet med å utvikle et godt, klimavennlig samfunn.

Internasjonale avtaler

Norge er en aktiv aktør i klimaforhandlingene. Norge oppfattes som et progressivt land som ønsker framdrift for å finne kompromissene i forhandlingene. Norges mål er å få på plass et rammeverk for en omfattende juridisk bindende klimaavtale under Klimakonvensjonen som er tilstrekkelig ambisiøs til å nå togradersmålet.

Et lite land har mest innflytelse hvis vi konsentrerer våre ressurser på områder hvor Norge ut fra sin bakgrunn kan bidra spesielt. Redusert avskoging i utviklingsland vil fortsatt være et prioritert område for Norge. Klimafinansiering og oppfølging av arbeidet med å etablere det Grønne fondet. Vi må følge opp anbefalingene fra statsministerens rådgivningsgruppe for klimafinansiering, om hvordan vi kan skaffe til veie 100 mrd. dollar årlig i 2020.

- *[Skrives mer om norsk strategi og satsingsområder frem mot Durban (og videre fremover) når dette er forankret i strategigruppen]*

Norge kan bidra til å understøtte forhandlingsprosessen ved mer konkrete bidrag til gjennomføring av Cancúnbeslutningene og nye initiativer. Slike initiativer vil bidra til å framskaffe konkrete resultater og erfaringer. De vil virke tillitskapende og bidrar dermed positivt inn i forhandlingene. Skogpartnerskapet er et eksempel på dette. Slike initiativ kan dermed fungere som et steg på veien til en global juridisk bindende avtale.

- *[Bør skrive mer om hvilke initiativer dette gjelder – noen av dem er i startfasen (Energy+, det nordiske initiativet) og det er hensiktsmessig å vente med å skrive om dette til initiativene er noe mer konkretisert.]*

Reduserte utslipp i Norge

Regjeringen anslo i den forrige klimameldingen at det var realistisk å ha et mål om å redusere utslippene i Norge med 13 - 16 mill. tonn CO2 ekvivalenter ift referansebanen slik den er presentert i nasjonalbudsjettet for 2007, når skog er inkludert. De norske klimagassutslippene ble fordelt på de fire hovedsektorene 1) Industri, 2) Energi og petroleum, 3) Transport og 4) Primærnæringer og avfall. Disse sektorene fikk egne klimamål for 2020.

Avtalen om klimameldingen som ble inngått mellom regjeringspartiene og Høyre, Kristelig folkeparti og Venstre 17. januar 2008 (klimaforliket) innebærer en sterkere satsing på flere områder, og at intervallet fra Regjeringens klimamelding kunne dermed kunne utvides til 15 -17 mill. tonn CO2 ekvivalenter.

Dette innebærer i tilfelle at om lag to tredjedeler av Norges totale utslippsreduksjoner tas nasjonalt. Grunnet den store usikkerheten har partene ikke funnet grunnlag for å fordele disse reduksjonene på sektorer, så sektormålene fra klimameldingen ligger fast.

Overoppfyllelse av Kyotoprotokollen

Innenfor Kyotoprotokollens første periode (2008–2012) vil regjeringen

- skjerpe Norges Kyoto-forpliktelse med ti prosentpoeng til ni prosent under 1990-nivå
- sørge for at en betydelig del av reduksjonene skjer gjennom nasjonale tiltak

Norge underskrev i 1997 Kyotoprotokollen som ble framforhandlet under FNs Klimakonvensjon. Norges tildelte kvotemengde under Kyotoprotokollen er i gjennomsnitt 50,1 mill. tonn CO₂-ekvivalenter årlig i Kyoto-perioden 2008–2012. Som et supplement til innenlandske utslippsreduksjoner åpnes det i Kyotoprotokollen opp for at landene kan benytte ulike typer kvotehandel til oppfyllelse av forpliktelsene. Alvoret i situasjonen krever raske utslippsreduksjoner. Regjeringens mål vil si at Norges utslipp, når det er tatt hensyn til bruk av de fleksible mekanismene under Kyotoprotokollen, i gjennomsnitt i perioden 2008–2012 skal være ni prosent lavere enn de var i 1990.

De generelle virkemidlene – grunnfjellet i klimapolitikken

Det nasjonale kvotesystemet og avgifter på utslipp er sentrale virkemidler for å redusere klimagassutslippene. Forurensningsloven er også sektorovergripende og gjelder i prinsippet klimagassutslipp. Både avgifter og kvotesystem setter en pris på aktiviteter og produkter som fører til utslipp av klimagasser.

Overordnet om generelle virkemidler, herunder kvoter og avgifter

Klimakvotesystemet er et av de viktigste virkemidlene for at Norge skal overholde utslippsforpliktelsene under Kyotoprotokollen. Norge har hatt et kvotesystem fra 2005. Regjeringen fremmet 18. februar en proposisjon om inkludering av luftfarten i kvotesystemet fra 2012, og det legges opp til at konkurranseutsatte deler av industrien som i dag står utenfor blir inkludert fra 2013. I dag dekker kvotesystemet 40 prosent av utslippene. Utvidelsen av kvotesystemet i 2012 og 2013 innebærer etter planen at over halvparten av utslippene omfattes av kvotesystemet fra 1. januar 2013.

CO₂-avgiften er hovedvirkemiddelet i Norge for reduksjon av klimagassutslipp for virksomheter som ikke er omfattet av kvotesystemet. CO₂-avgiften dekker om lag [52 prosent] av de norske klimagassutslippene og om lag [68 prosent] av de samlede CO₂-utslippene. I dag er bruk av mineralolje og bensin og utslipp fra petroleumsvirksomheten ilagt CO₂-avgift. De ulike mineralske produktene har imidlertid forskjellige avgiftssatser. [Omregnet til kroner per tonn CO₂ varierer satsene fra 89 til 342 kroner] per tonn CO₂. Prosessindustrien er fritatt for CO₂-avgiften som følge av at kull og koks og innenlandsk bruk av gass i liten grad er omfattet av avgiften. Jordbrukssektoren er også unntatt fra denne virkemiddelbruken i dag. Samlet omfatter

kvotesystemet og avgiftene i overkant av 70 prosent av klimagassutslippene. I 2013 ventes denne andelen å øke til om lag 85 prosent.

Gjennom tiltak i MD, KLIF og i regi av andre departementer, for eksempel ENOVA og Transnova pågår et omfattende arbeid for å informere om framtidens løsninger. Denne innsatsen retter seg mot kommuner, bedrifter og husholdninger.

BOKS: AVTALER MED NÆRINGSLIVET

Frivillig avtale med norsk industri

Som en oppfølging av Klimaforliket inngikk Miljøverndepartementet og Norsk Industri 28. august 2009 en frivillig avtale om utslippsreduksjoner fra den delen av industrien som verken er kvotepiktig eller betaler CO₂-avgift. Avtalen gjelder til 2012. Fra 2013 vil disse bedriftene ha kvotepiktig.

Avtalen setter et tak på 6,2 millioner tonn CO₂ og andre klimagasser per år i perioden 2008-2012. Dette er en reduksjon av utslippene på 44 prosent sammenlignet med utslippsnivået i 1990. I 2007 var utslippene fra prosessindustrien på 6,4 millioner tonn. Utslippene i 2008 var på 6,6 mill tonn, mens de i 2009 var på 5 mill tonn.

Bedriftene er solidarisk ansvarlige for at utslippstaket ikke overskrides. De skal hindre overskridelser enten ved å kutte egne utslipp eller kjøpe tilstrekkelige kvoter.

Frivillig avtale om reduksjon i utslipp av SF₆

Miljøverndepartementet inngikk i 2002 en avtale med importører og brukere om reduksjon av utslipp av den svært kraftige fluorholdige klimagassen SF₆. Avtalen omfatter de fleste relevante virksomheter.

Avtalen satt et mål om 30 % reduksjon i utslipp av SF₆ innen 2010 i forhold til utslippene i 2000. I tillegg omfatter avtalen temaer som utslippsregnskap og kompetansehevning, og utslippene rapporteres årlig til Klima og forurensningsdirektoratet. Målet om 30 % reduksjon i utslipp innen 2010 ble nådd med god margin.

BOKS SLUTT

Virkemidlene som er innført for å begrense norske utslipp av klimagasser har effekt. Beregninger som er gjennomført i regi av Klima- og forurensningsdirektoratet indikerer at uten disse virkemidlene ville utslippene vært 8,6-11,7 millioner tonn høyere i 2010 enn det de faktisk var. I 2020 viser beregningene at dagens virkemidler kan bidra til at utslippene blir 11,5-14,6 millioner tonn lavere enn det vi ellers måtte ventet.

Strategi for reduserte norske klimautslipp

[Teksten i dette avsnittet må utvikles parallelt med klimameldinga, foreløpig kun bakgrunnsomtale].

BOKS NORSKE UTSLIPP AV KLIMAGASSER

Etter en vekst i klimagassutslippene gjennom 1990-tallet og fram til toppen i 2007, sank utslippene igjen i 2008 og 2009. I 2009 ble utslippene alene redusert med 5 prosent i forhold til året før. Nedgangen skyldtes først og fremst effekter av økonomiske svingninger har hatt på industri og varehandel, men det er også effekter som kan

tilskrives regjeringens klimapolitikk. I perioden 1990-2009 som helhet økte klimagassutslippene med 3 prosent. *[oppdateres med 2010-tall i mai, figur som viser samlede utslipp og sektorvise utslipp 1990-2010]*. Til tross for at de samlede utslippene har økt i perioden, så er det tydelige effekter av klimapolitiske virkemidler. Den største utslippskilden var i 2009 petroleumsvirksomheten med 27 prosent av utslippene, mens fastlandsindustrien sto for 22 prosent samme år. Veitrafikk sto for 19 prosent av utslippene, mens de resterende utslippene som kom fra jordbruk, avfall, luftfart, skipsfart oppvarming av bygg m.v. sto for 32 prosent.

BOKS SLUTT

Kvotepliktig sektor

Utslippene fra petroleumssektoren var i 2010 [xx millioner tonn] og ventes å øke til 18,9 millioner tonn i 2020. Norsk sokkel står i dag overfor en rekke forhold som vil medføre økt energibehov og dermed potensielt økte CO₂-utslipp fram mot 2020.

Framskrivningene utarbeidet i 2010 viser en forventet økning i utslippene i 2020 på 3,3 millioner tonn eller på 21 prosent i forhold til framskrivningene i 2007.

Framskrivningene inkluderer CCS på kraftverkene på Mongstad og en tilsvarende utslippsreduksjon som CCS på Kårstø i 2020.

Utslippene av klimagasser fra industrien utgjorde [xx millioner tonn] CO₂-ekvivalenter i 2010. Fram mot 2020 ventes utslippene å øke til 14,75 millioner tonn pr. år.

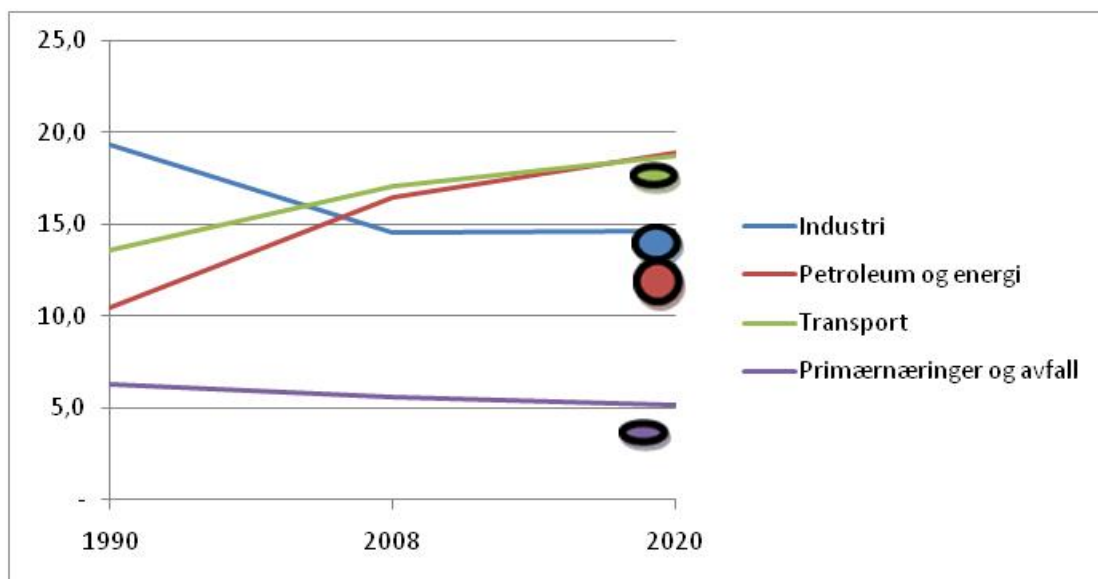
- *[Kort omtale av strategien for å redusere utslippene fra kvotepliktige sektorer, jf kommende klimamelding.]*

Sektorer uten kvoteplikt

Etterspørselen etter transporttjenester øker med økonomisk vekst og befolkningsvekst. Uten nye eller styrkede virkemidler viser framskrivningene i referansebanen at klimagassutslippene innen transportsektoren kan forventes å øke fra dagens 17 millioner tonn CO₂-ekvivalenter til om lag 19 millioner tonn i 2020 og 21 millioner tonn i 2030. Norge har allerede tatt ut deler av potensialet for utslippsreduksjon fordi det er innført en del virkemidler, blant annet CO₂-avgifter på drivstoff.

Utslippene fra avfall og primærnæringene ventes å ligge stabilt omkring 5 millioner tonn årlig fram mot 2020.

- *[Kort omtale av strategien for å redusere utslippene fra sektorer uten kvoteplikt (transport, primærnæringer og avfall), jf kommende klimamelding.]*

Målene for de fire hovedsektorene fra Meld. St. 34 (2006-2007) er basert på anslag og vil måtte revurderes dersom endringer i framtidige prognoser, kostnader, teknologiutvikling eller andre vesentlige endrede forutsetninger tilsier det. Dersom utviklingen går i retning av at målene ikke realiseres, vil regjeringen vurdere ytterligere tiltak.

Det er et krav fra FNs Klimakonvensjon at partene under konvensjonen skal rapportere effekter av tiltak og virkemidler. Dette arbeidet vil styrkes framover både som en følge av kravene til internasjonal rapportering, og for bedre å dokumentere den positive effekten av klimapolitikken.

BOKS KLIMAKUR

Med utgangspunkt i klimaforliket, inngått i forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 34 (2006–2007), forpliktet Regjeringen seg til å komme tilbake til Stortinget med en vurdering av klimapolitikken og behov for endrete virkemidler.

Miljøverndepartementet ga i juni 2008 en faggruppe mandat til å vurdere i hvilken grad eksisterende virkemidler bidrar til nasjonale utslippskutt og vurdere behovet for nye/endrede virkemidler, for å redusere utslippene i Norge i 2020 med 15–17 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til referansebanen når skog er inkludert. Faggruppen «Klimakur 2020» var ledet av Klima og forurensningsdirektoratet (tidligere SFT) og besto i tillegg av Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE), Oljedirektoratet (OD), Statistisk sentralbyrå (SSB) og Statens vegvesen Vegdirektoratet (SVV).

Faggruppen ble bedt om å:

1. Gjennomføre en vurdering av forventet kvotepris i 2012, 2015 og 2020.
2. Gå gjennom utviklingen i mål og virkemiddelbruk internasjonalt, særlig i Europa, for å vurdere implikasjoner for virkemiddelbruken i Norge.
3. Gjennomføre en virkemiddel- og tiltaksanalyse.

Gruppen leverte to rapporter i 2009, om kvotepris og om internasjonale rammebetingelser for norsk klimapolitikk. Hovedrapporten med tiltaks- og virkemiddelvurdering ble lagt fram i februar 2010. Klimakurs arbeid er den mest

omfattende og grundige vurderingen av tiltak og virkemidler for å redusere klimagassutslipp som er gjennomført i Norge.

BOKS SLUTT

Lavutslippssamfunnet

- *[Kort omtale av andre virkemidler for å fremme langsiktig omstilling til et et samfunn med minimale utslipp av klimagasser, jf kommende klimamelding.]*

Kunnskap om framtidens muligheter

Klimapolitikken må baseres på et forskningsbasert kunnskapsgrunnlag. Beste tilgjengelige kunnskap må legges til grunn for utvikling og innføring av nye virkemidler og som grunnlag for forvaltning. Vi må sikre kunnskap om særegne norske forhold for klimavennlig utvikling og treffsikker klimatilpasning i Norge, og vi må styrke kunnskapsgrunnlaget for Norges internasjonale rolle som pådriver for gode klimaløsninger.

Det er et sentralt mål for regjeringen å styrke kunnskapen om klimaendringene og om framtidens miljøvennlige klima- og energiløsninger. Norge skal bidra vesentlig til den globale innsatsen for å styrke kunnskapsgrunnlaget i klimaarbeidet. Den klimarelaterte forskningen i Norge skal styrkes.

Klimapolitikken er forskningsdrevet. Kunnskap om klimautviklingen og det menneskeskapte bidraget til global oppvarming er avgjørende for å vite hvor store utslippsreduksjoner som skal til for å unngå farlig menneskeskapt oppvarming. Norges mål om å holde global oppvarming på under to grader krever dype, globale utslippskutt. Løsningene på klimautfordringen – hvilke utslippsreducerende tiltak som er effektive og hvordan de skal kunne gjennomføres – må utarbeides på grunnlag av forskning. Forskning må også til for å få et nødvendig kunnskapsgrunnlag om konsekvenser av klimaendringer og hva som kan være mulige tilpasningstiltak.

Som en oppfølging av Klimameldingen og Klimaforliket etablerte regjeringen Klima21, et strategiråd som skulle peke ut nye satsningsområder for framtida.

Regjeringen har gjennomført et kunnskapsløft for klimautfordringen:

- Forskningsinnsatsen på fornybar energi er styrket
- Testsenteret på Mongstad er snart klart til bruk og forskningsinnsatsen på CO₂ – håndtering er styrket
- [X] nye internasjonale forskningssentre for miljøvennlig energi
- Nytt senter for klima og miljø i Tromsø
- Nytt klimaforskningssenter i Bergen
- Betydelige norske bidrag FNs klimapanel

Satsningen er fokusert og rettet mot utvalgte områder der Norge har ledende fagmiljøer. Regjeringen satser videre og styrker innsatsen for å utvikle den grunnleggende klimakunnskapen, om hvordan klimasystemet fungerer og hvordan og hvorfor klimaet endres. Klimaforskningen har et nordområdefokus, der Norge som polarnasjon står særlig godt rustet. Derfor har vi styrket kunnskapsmiljøene i nord, blant annet ved etableringen av det nye Framsenteret i Tromsø i 2010.

- *[Avsnittet må utvikles videre parallelt med klimameldingen.]*

Klimatilpasning

Klima er med på å forme natur og samfunn. I et land med mye vær og vind har lokalisering, byggeskikker og næringsstruktur tradisjonelt vært nært knyttet til klimatiske rammebetingelser. Urbanisering, endringer i næringsstruktur, krav til framkommelighet og mer universell utforming har de sist tiårene svekket koblingen mellom klima og samfunnsutvikling, men fremdeles er klima en viktig dimensjon på mange områder. Klimaendringer som er ventet å føre til temperaturstigning, hyppigere situasjoner med flom og overvann, mer fukt og økt skredfare, vil bidra til å endre rammebetingelser for samfunnsplanlegging og hvordan vi forvalter vår natur. Hovedbudskapet i NOU 2010:10 "Tilpassing til eit klima i endring" er at bærekraftig utvikling i Norge er betinget av at vi tar hensyn til at klimaet er i endring.

Klimatilpasning handler om å ta hensyn til klimaendringene i planlegging og beslutninger. En forutsetning for å kunne gjøre det er at vi har kunnskap om hvordan vi blir berørt av klimaendringene. Oppbygging av kunnskap om klimaendringenes konsekvenser for natur og samfunn er derfor et viktig førstestritt i Norges arbeid med klimatilpasning.

BOKS

"Klimatilpasning i Norge. Regjeringens arbeid med klimatilpasning", herunder NOU 2010: 10 "Tilpassing til eit klima i endring"

BOKS SLUTT

Norges sårbarhet for klimaendringer og behov for klimatilpasning

I vårt naturmiljø når mange arter sin nordligste utbredelse. Arter er tilpasset de forholdene de lever under, og tilpasninger skjer kontinuerlig for å kunne ha optimale vilkår. Disse prosessene er naturlige og går over lang tid. Permanente endringer som skjer raskt kan imidlertid få store konsekvenser artenes reproduksjonsevne og overlevelse. Klimaendringer vil være av en slik karakter. I et varmere klima vil de artene som lever ved sin nordligste og høyeste grense ikke ha andre områder å forflytte seg til. Arealbruk og fragmentering av leveområder bidrar til å svekke artenes mulighet for å overleve. I følge NOU 2010:10 "Tilpassing til eit klima i endring" vil arter i Norge kunne gå tapt som følge av klimaendringene. Sensitivitet for temperaturendringer, eksisterende press fra arealbruk og fragmentering og begrenset tilpasningskapasitet gjør at naturmiljøet, særlig i Nordområdene og i høyfjellet, gjør at naturmiljøet utpekes som spesielt sårbar for klimaendringer.

Det er begrensninger i hva samfunnet kan gjøre for å tilpasse naturen til klimaendringer. For eksempel finnes det ingen kjente effektive tilpasningstiltak for å begrense skader på korallrev som følge av havforsuring. Begrensning i global temperaturstigning og en fordrøying av tidsløpet for temperaturstigningen vil imidlertid avhjelpe slik at arter og økosystemer vil måtte både tilpasse seg mindre og samtidig gi mer tid til tilpasning. Utslippsreduksjoner som bremser og begrenser global

oppvarming derfor det viktigste for klimatilpasning i naturmiljøet. Samtidig peker NOU 2010:10 på at samfunnet kan forvalte naturen på en slik måte at arter og økosystemer lettere kan tilpasse seg klimaendringene. Økosystembasert naturforvaltning hvor ressursutnyttelse og arealbruk baseres i naturens bæreevne og ikke i samfunnets behov foreslås som en gjennomgående strategi for dette.

BOKS

Arter som har sin nordligste og høyeste utbredelse i Norge.

BOKS SLUTT

NOU 2010:10 peker på at det norske samfunnet vil berøres av klimaendringer på nær sagt alle områder, og vil forsterke eksisterende utfordringer ulike sektorer har i forhold til klima i dag.

For folkehelse og vår sikkerhet kan klimaendringene for eksempel bety at infeksjonsfare og forekomsten og sesongen for pollenallergi kan øke. Hyppigere og mer intense ekstremvær kan sette vår evne til å håndtere konsekvensene. Samtidig har Norge et robust system for å håndtere mange ulike typer helse og samfunnssikkerhetsmessige utfordringer.

All infrastruktur i Norge påvirkes av klima. Økt nedbør, endrede værmønstre og større uforutsigbarhet gir større og nye utfordringer innen bygninger, transport, vann og avløp og kraftforsyning. Et betydelig vedlikeholdsetterslep og gjensidig avhengighet er felles utfordringer for infrastruktursektorene. Sårbarheten overfor klimaendringene varierer likevel betydelig mellom de ulike sektorene. Utvalget konkluderer med at vann og avløpssektoren og bygninger, særlig kulturhistoriske bygninger, er spesielt sårbare for klimaendringer. Sårbarhet innen disse sektorene knyttes til mangel på kompetanse, ressurser og prioritering.

Næringslivet vil både stå overfor utfordringer og muligheter i møte med et endra klima. Store deler av næringslivet berøres indirekte av klimaendringene ved at tjenester de er avhengig av for å være i drift påvirkes av klimaendringer, for eksempel strømforsyning. Næringer som har sitt grunnlag i de tjenestene naturen leverer vil berøres mer direkte. Det gjelder særlig primærnæringene, men også andre typiske utendørsnæringer som reiselivsnæringen.

Gunstigere betingelser for jord- og skogbruksproduksjon kan gi økt inntjening. Det samme gjelder kraftbransjen. På andre områder vil også klimaendringene kunne representere muligheter. Åpne skipsleder i nord som følge av smelting av havis kan være gunstig for norsk skipsfart og også gi muligheter for annen næringsvirksomhet.

Utvalget peker på at tilpasningstiltak både kan gi økt sårbarhet og økte utslipp av klimagasser. Å kompensere for manglende snø med ekstensiv produksjon av kunstsne eller andre energiintensive tiltak trekkes fram som eksempel på dette. Videre vurderer utvalget utnytting av muligheter for økt næringsvirksomhet i Nordområdene og Arktis

som også forbundet med risiko for feiltilpasning. Utvalget anbefaler at man legger til grunn et prinsipp om at det alltid skal ligge vurderinger av potensiale for økte klimagassutslipp og forurensing til grunn ved vurdering av klimatilpasningstiltak. Særlig gjelder dette ved vurdering av økt næringsvirksomhet i Arktis.

Hvordan klimaendringene slår ut seg er geografisk og topografisk betinget. Det er stor variasjon i hvordan klimaendringene vil arte seg fra nord til sør, fra innland til kyst. NOU 2010:10 konkluderer imidlertid med at nordområdene og høyfjellet er mer utsatt enn andre deler av landet.

Samlet sett konkluderer NOU 2010:10 med at det norske samfunnet har gode forutsetninger for å tilpasse seg et endret klima. Et stort vedlikeholdsetterslep og manglende ivaretagelse av naturmiljø utgjør imidlertid et tilpasningsunderskudd som øker Norges samlede sårbarhet for klimaendringer. Utvalget peker på at å sikre bærekraftig samfunnsutvikling og unngå tap av materielle og immaterielle verdier er det nødvendig å legge til rette for at alle skal kunne ta inn hensynet i sine planleggings og beslutningsprosesser. Dette knyttes spesielt til langsiktige investering og til arealbruk.

BOKS

Sitat fra NOUen "Føre var i ein sårbar natur"

BOKS SLUTT

7.4.3 Klimautfordringen, s. 187

Arbeid med langsiktig klimapolitikk

EU har besluttet at 20 pst. av energien i 2020 skal komme fra fornybare kilder.

Merknad: Det er bestemt at Norge skal implementere fornybardirektivet, men ikke hvilken forpliktelse vi skal ta. Langsiktige mål om økt fornybar energi vil bidra til å gjøre det enklere med en strammere karbonpolitikk, og dermed reduserte utslipp (det er imidlertid et særtrekk ved Norge i forhold til andre europeiske land at så stor del av kraftproduksjonen allerede er fornybar (vannkraft)).

7.6.1 Internasjonalt samarbeid for en bærekraftig utvikling og bekjempelse av fattigdom, s 196 – ny tilleggstekst

I arbeidet med meldingen "Mot en grønnere utvikling - Om sammenhengen mellom utvikling og miljø" har man funnet felles veier framover for miljø og utvikling. Norges innsats i så måte skal bygge på fire pilarer:

- 1. Norge har som mål å være en pådriver for en grønnere utvikling og samtidig en brobygger mellom ulike grupper av land i internasjonale prosesser.** Et viktig bidrag i dette er å bygge kapasitet og kompetanse for å vinne kampen mot fattigdom innenfor de rammer som naturen setter.
- 2. Norge skal være en pådriver for at det skal bli mer attraktivt for utviklingslandene å velge utviklingsstrategier basert på lavutslipp og**

bærekraftig forvaltning av naturressurser. Norge vil særlig bidra til bedre tilgjengelighet av fornybar energi i fattige land.

3. **Norge skal være en pådriver for å få på plass globale systemer for å bevare økosystemtjenester.** Betaling for å bevare skogens kapasitet til å binde karbon og regulere klodens luft- og vannkretsløp vil være Norges viktigste bidrag.
4. Norge erkjenner at selv med betydelige reduksjoner i de globale klimagassutslippene vil særlig de fattigste utviklingslandene bli hardt rammet av klimaendringene. **Tilpasning til et endret klima og forebygging av klimarelaterte katastrofer skal derfor ha høy prioritet i norsk bistand.**

Fra Rio-prosessen:

- Større fremgang på miljø og utviklingsområdet krever at vi utnytter felles arenaer langt bedre, trer ut av egen bås, og etablerer en sterkere felles forståelse av utfordringene.
- Norge ønsker å styrke miljøpilaren i FNs styresett for en bærekraftig utvikling gjennom et styrket UNEP og utvikling av en miljøstrategi for hele FN-systemet. Målet er å få FN til å levere som én på landnivå, med sterkere miljøresultater.
- Det er særlig sentralt for regjeringen å bygge opp UNEPs evne til å fremstå med den nødvendige miljøfaglige og miljøpolitiske autoritet, oppnå mer forutsigbar finansiering, solid kunnskapsproduksjon og større globale legitimitet gjennom universielt medlemskap.
- Norge ønsker at FNs høynivåmøte for bærekraftig utvikling i Rio 2012 oppnår betydningsfulle resultater med hensyn på å vise vei mot en grønnere utvikling. De ulike elementene i en grønn økonomi må komme klart frem, og tilpasses og benyttes i henhold til ulike vilkår på nasjonalt nivå. Deling av kunnskap og erfaringer med ulike strategier vil stå sentralt.

7.6.2 Klima, ozonlaget og langtransporterte luftforurensninger, s. 202 etter 2. avsnitt – Ny tilleggstekst

Av drøyt 200 utredede tiltak i Klimakur 2020, vurderes nær 50 pst. av tiltakene som positive for naturmangfold og andre viktige miljøverdier. Dette er i stor grad tiltak som innebærer mer effektiv bruk av energi og ressurser. Disse tiltakene vil, i det minste indirekte, medføre mindre press på naturmiljøet. Det enkelttiltaket som gir størst reduksjon i klimagassutslippene er ikke øke avvirkingen av skog utover dagens nivå. Ca. 20 pst. av tiltakene i Klimakur kan utløse betydelig konflikt med naturmangfold og andre viktige miljøverdier, og her må det vurderes bl.a. dimensjonering og avbøtende tiltak.

Ozon og langtransporterte luftforurensninger, s203

Merknad: MD oppdaterer teksten under langtransporterte luftforurensninger nå de foreløpige utslippstallene for 2010 foreligger i mai.

7.6.3 Biologisk mangfold (Naturmangfold) og kulturminner, s 204-205

Regjeringens hovedmål:

Merknad: Det pågår prosess med å integrere Nagoya-målene i de nasjonale målene for bevaring av naturmangfold i Norge. De nye nasjonale målene skal etter planen presenteres i MD budsjettprp for 2012.

Boks 7.4 Tap av biologisk mangfold (naturmangfold), s 204

1. setning blir stående som nå. Vi foreslår at resten av avsnittet endres som følger:

”Gjennom TEEB-studien er oppmerksomhet på de økonomiske verdiene knyttet til naturmangfold og økosystemtjenester økt. En viktig utfordring vil være at de reelle fordelene med naturmangfold og kostnadene ved dets tap blir gjenspeilet i økonomiske systemer og markeder. Arbeidet med grønn økonomi på bred front innebærer en ekstra mulighet for å adressere naturmangfold på en bedre måte.”

2. avsnitt i boksen kan stå som nå.

I 3. avsnitt må tallene oppdateres i tråd med rødlista fra 2010 på følgende måte (endringer i kursiv):

Dette stiller forvaltningen av naturressurser overfor store utfordringer. Også i Norge er flere arter dødd ut. *Rødlisten er en oversikt over blant annet utdødde arter og truede arter. I følge den nyeste rødlista som Artsdatabanken kom med høsten 2010 er 125 arter forsvunnet fra norsk natur etter år 1800. For områdene som omfatter fastlandsdelen av Norge og norske havområder på den nordlige halvkule er 4599 arter (dvs 22% av de vurderte artene) med på Rødlista i 2010. Av disse er 2398 arter klassifisert som truede.*

Nærmere om Regjeringens politikk, s 205

Vi foreslår at den gamle teksten står – ny tekst er markert i kursiv.

Å ta vare på naturen og *naturmangfoldet* er en av de viktigste miljøutfordringene vi står overfor, jf boks 7.4. For å nå Regjeringens mål for bevaring av naturmangfoldet er det behov for *ytterligere* styrket innsats i tiden som kommer. *Som en norsk oppfølging av TEEB-rapporten ble våren 2011 nedsatt et offentlig utvalg om verdier av økosystemtjenester. Utvalget vil arbeide to år, men skal avlevere en delrapport før konferansen i Rio i 2012, og før det 11. partsmøtet for Konvensjonen om biologisk mangfold oktober 2012.* Viktige virkemidler og tiltak i det videre arbeidet er å ta vare på *naturmangfoldet i Norge* er:

- *Følge opp de nye globale målene for bevaring av naturmangfold (Nagoya-målene) og gjennomføre dem i nasjonal politikk.*
- *Følge opp TEEB-rapporten*
- *Fortsette arbeidet med å tette kunnskapshull, og forbedre det faglige grunnlaget for Naturindeksen*
- *Sørge for at naturmangfoldloven brukes der naturmangfold berøres*
- *Styrke arbeidet med å sikre truede arter og naturtyper, bla gjennom prioriterte arter og utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven*
- *Arbeide videre med å få til en god balanse mellom vern og bærekraftig bruk, og gjennomføre den lokale modellen for lokal forvaltning av verneområder*

- Gjennomføre marin verneplan og videreføre satsingen på skogvern
- Ta vare på verneverdiene i verneområdene
- Styrke vannforvaltningen og forvaltningen av marine områder
- Bekjempefremmede, skadelige organismer i norsk natur
- Arbeide for at klimatiltak og tiltak for å bevare naturmangfoldet gjensidig skal støtte hverandre.

Merknad: Tekst om bærekraftindikatorer regner vi med at FIN tar ansvaret for

Naturmangfoldloven trådte i kraft 1. juli 2009 og er et sentralt virkemiddel for å stanse tapet av naturmangfold. Loven gir mål, prinsipper og konkrete regler om bærekraftig bruk og vern av all natur, og skal praktiseres av alle sektorer. Det betyr at naturmangfoldloven er viktig for alle som forvalter natur. Loven har høstet internasjonal anerkjennelse. Kapittel II i loven gir alminnelige regler for bærekraftig bruk og reglene skal anvendes av alle forvaltningsorganer ved saksforberedelse og beslutninger i saker etter eget lovverk, der beslutningen berører naturmangfold.

Ordningene med prioriterte arter og utvalgte naturtyper naturmangfoldloven gir felles regler for forvaltning av viktig natur utenfor verneområdene. I politisk plattform for flertallsregjeringen (Soria-Moria II) framgår det at regjeringen vil bruke naturmangfoldloven aktivt for å redusere antall truede arter på gjeldende rødliste og sikre at de mest truede naturtyper får status som utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven.

Stortinget har vedtatt at forvaltningen av naturmangfold i Norge skal være kunnskapsbasert. Dette er nå også juridisk forankret i naturmangfoldloven. Et bedre kunnskapsgrunnlag er en forutsetning for å kunne følge utviklingen i naturtilstanden og øke treffsikkerheten og effektiviteten i forvaltningen. Klimaendringene gjør dette enda mer aktuelt. Den første Naturindeksen for Norge ble presentert høsten 2010. Den avslørte til dels store hull i kunnskapsgrunnlaget som det blir viktig å tette igjen gjennom bla styrket kartlegging, overvåking og forskning. Oppbyggingen av Artsprosjektet fortsetter.

Regjeringen har som mål å bevare og gjenoppbygge laksebestander av en størrelse og sammensetning som sikrer mangfold innen arten og utnytter dens produksjonsmuligheter. Ansvaret for å nå dette målet er fordelt på flere sektorer, og samarbeidet innen lakseforvaltningen vil derfor bli styrket. Nasjonale laksevassdrag og laksefjorder er et hovedtiltak for villaksen. Det er imidlertid nødvendig med effektive tiltak innenfor en rekke andre innsatsområder. Disse favner vidt og omfatter blant annet tiltak knyttet til fiskeoppdrett, tiltak i laksevassdrag, bekjempelse av Gyrodactylus salaris, kalking, genbankvirksomhet, FoU, lakseovervåking og reguleringer i laksefisket.”

Områdevern er et viktig bidrag til å sikre mangfoldet i naturen. Pr mars 2011 har vi vernet totalt 16,8 % av Norges landareal. Det er imidlertid en utfordring å ta vare på verneverdiene i etablerte verneområder. En vellykket etablering av den nye modellen for lokalforvaltning av verneområder vil gi nye muligheter til en styrket forvaltning av

verneområdene som også vil bli støttet lokalt. Verdiskapingsprogrammet for naturarven bidrar til å synliggjøre vinn-vinn løsninger både for storsamfunnet og lokalsamfunn.

Innenfor havforvaltningen ser vi at klimaendringenes effekt på de marine økosystemene blir stadig mer synlige. Den oppdaterte forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten som ble lagt fram i mars 2011 blir viktig for ambisjonsnivået på miljøtiltak i havforvaltningen framover.

Godkjenning av de første forvaltningsplanene for vannregionene i Norge i juni 2010 var en milepel i arbeidet med å få til en helhetlig vannforvaltning. Disse planene dekker 20 % av vannforekomstene i Norge, og arbeidet med å lage forvaltningsplaner for resten av vannforekomstene er i gang. Fylkeskommunene, som fikk overført rollen som vannregionmyndighet fra fylkesmannen fra januar 2010, har en svært viktig rolle i dette arbeidet. Dette arbeidet er en direkte følge av EUs vannrammedirektiv som har som overordnet mål at de europeiske landene skal fremme en bærekraftig bruk av, beskytte og, om nødvendig, forbedre miljøtilstand i alt ferskvann, kystnært vann og grunnvann. Forsuring, overgjødning, fysiske inngrep, miljøgiftutslipp og fremmede arter er blant de viktigste truslene mot vannmiljøet i Norge.

Vurderingene av forventet økologisk tilstand i 2015, jf figur ..... er basert på eksisterende kunnskap om den nåværende økologiske tilstanden og kjente påvirkninger. For mange områder i Norge er imidlertid data om vannmiljøet svært mangelfullt, og det blir viktig å skaffe fram nye data bl.a som grunnlag for revidering av grovkarakteriseringen som ble gjennomført i 2008. Klassifiseringen av miljøtilstanden for alle vannforekomster skal være ferdig i 2013.

Nedenfor følger noen figurer om vannkvalitet for henholdsvis kystvann og ferskvann. Kilde SSB/ Vann-nett 2010. Se ellers forklaringstekst under figurene

Etter seks års forhandlinger om tilgang til genressurser og en rettferdig fordeling av fordeler ved bruk av disse genressursene ble det høsten 2010 vedtatt en rettslig bindende protokoll med nærmere regler om dette under Konvensjonen om biologisk mangfold. Protokollen bygger på at bevissthet om den økonomiske verdien av økosystemer og biomangfoldet, og en rettferdig fordeling av godene ved utnyttelsen med dem som forvalter naturmangfoldet, skaper viktige insentiver for bevaring og bærekraftig bruk. Dette resultatet er en seier for utviklingslandene som lenge har arbeidet for å operasjonalisere konvensjonens tredje målsetning om rettferdig fordeling. Dette gjelder både for regler om tilgang og for krav til etterlevelse. Det har således antagelig lyktes å skape en balanse i avtalen som gjør at både de land som i hovedsak er leverandører av genressurser og de land som er brukere av genressurser vi ha et incitament til å bli part i avtalen. Det legges nå stor vekt på å få protokollen til å tre i kraft så raskt som mulig. Gjennom Naturmangfoldloven og Havressursloven har Norge rammene på plass, og det arbeides med en forskrift som hjemles i begge disse lovene.

Vi mangler fortsatt grunnleggende kunnskap om langsiktige helse- og miljøeffekter ved bruk av genmodifiserte organismer. Dette tilsier en fortsatt restriktiv holdning på området. *Den norske genteknologiloven har til formål å sikre at framstilling og bruk av genmodifiserte organismer skjer uten helse- og miljømessige skadevirkninger, på en etisk og samfunnsmessig forsvarlig måte og i samsvar med prinsippet om en bærekraftig utvikling. Regjeringen har gjort Senter for biosikkerhet (GenØk) i Tromsø til nasjonalt kompetansesenter for trygg bruk av genteknologi.*

Det nye nasjonale regelverket for genmodifiserte produkter som trådte i kraft høsten 2005, er *hovedsakelig* i tråd med EUs regelverk på området. Regjeringen er i forhandlinger med EU om innlemmelse av EUs regelverk *om genmodifisert mat og fôr under EØS-avtalen*. Det er et mål å sikre at Norge kan forby enkeltprodukter selv om EU godkjenner dem, dersom Norge *har avvikende helse- eller miljørisikovurderinger eller om en godkjenning av spiredyktige, genmodifiserte produkter ikke er forenlig med genteknologilovens bestemmelser om at vurderingskriteriene bærekraft, samfunnsnytte og etikk skal tillegges vesentlig vekt.*

Cartagenaprotokollen om GMO skal sikre at handel og bruk av levende GMO ikke skader naturmangfold eller helse. Partsmøter har styrket reglene for merking og identifisering av GMO ved transport over landegrensene *og risikovurderinger av GMO. I 2010 ble en tilleggsprotokoll vedtatt om ansvars- og erstatningsregler for skade på biodiversitet og helse som er forårsaket av GMO.* Norge og EU er pådrivere for ytterligere å styrke protokollen, særlig når det gjelder merking og identifikasjon av GMO *og utvikling av bedre risikovurderinger.*

7.6.4 Naturressurser, s 209 – ny tekst *Produksjon og forbruk av energi*

Merknad: MD vil spille inn en oppdatert tekst om miljøvirkningene av produksjon og forbruk av energi

Fangst og lagring av CO₂

Det er et mål for Regjeringen at Norge skal bli verdensledende i miljøvennlig bruk av gass. Det satses på forskning, utvikling og demonstrasjon av miljøvennlige gasskraftteknologier. Regjeringen vil bidra til at fremtidsrettede og effektive teknologier for CO₂-håndtering kan realiseres.

Om lag halvparten av de globale CO₂-utslippene kommer fra store stasjonære kilder som kraftverk og prosessindustri. Fangst og lagring av CO₂ blir fremhevet som en nøkkelteknologi for å redusere disse utslippene (jf International Energy Agency, FNs klimapanel (IPCC, 2005) og Stern-rapporten fra 2006). Verden vil være avhengig av fossil energi i mange år fortsatt før vi kommer over på et fornybart samfunn. Det er derfor viktig at bruk av fossile energikilder gjøres bærekraftig i denne perioden.

CO₂-håndtering er et kostbart klimatiltak. Norske prosjekter vil bidra til teknologiutvikling og reduserte kostnader på sikt. Reduserte kostnader er avgjørende for at mange land skal kunne ta teknologien i bruk.

Per i dag finnes det ingen CO₂-håndteringsprosjekter fra kraftproduksjon i stor skala. Det finnes enkelte prosjekter som skiller ut og lagrer CO₂ fra naturgass i tilknytning til utvinningen (In Salah i Algerie og Weyburn i Canada i tillegg til Sleipner og Snøhvit). Det er imidlertid lansert en rekke CO₂-håndteringsprosjekter som enda ikke er ferdigstilt både i Europa, Nord-Amerika, Australia og Kina.

Betydningen av Teknologisenteret

Teknologisenteret på Mongstad vil etter planen starte opp i 2012 og teste ut to teknologier; amin- og karbonatteknologi. Dette er et omfattende prosjekt som vil medføre svært nyttig læring og erfaring for senere prosjekter, både i Norge og internasjonalt. Av kommersielle aktører er Shell og Sasol (fra Sør-Afrika) inne på eiersiden i tillegg til Statoil.

Nye konsesjoner til gasskraftverk skal basere seg på CO₂-fjerning. Staten og Statoil har inngått en gjennomføringsavtale om å etablere et fullskala CO₂-håndteringsanlegg ved det planlagte varmekraftverket på Mongstad. Prosjektet på Mongstad innebærer at en beveger seg fra utredningsfasen til bygging av anlegg for fangst av CO₂. Formålet er å sikre at teknologiutviklingen i Norge får en bred internasjonal anvendelse og ikke blir prosjektspesifikk og særnorsk. Slik kan Norge bidra til at teknologi tas i bruk som har et stort potensial for å redusere CO₂-utslippene globalt.

Regjeringen har gitt høy prioritet til arbeidet med å utvikle teknologier og løsninger som kan bidra til å redusere klimagassutslippene og har bidratt til å legge forholdene til rette for prosjekter for fangst og lagring av CO₂. Statsforetaket Gassnova ble opprettet i 2007 og skal ivareta statens forretningsmessige forhold knyttet til deltakelse i CO₂-håndteringsprosjekter. Foretaket skal bidra med rådgivning og til realisering av Regjeringens mål og politikk knyttet til CO₂-håndtering. Det vil i samarbeid med

Norges Forskningsråd videreføre aktivitetene i det offentlige støtteprogrammet for utvikling av miljøvennlige gasskraftteknologier, CLIMIT.

Tiltak på sokkel mot forurensning, s 210

3. avsnitt suppleres på følgende måte:

Området Barentshavet-Lofoten er ansett som særlig sårbart. *Det ble derfor i 2003 etablert særskilte og strengere krav til utslipp fra olje- og gassvirksomheten i dette området. Det skal ikke være utslipp til sjø av produsert vann, borekaks eller boreslam ved normal drift. I Meld. St. nr 10 (2010-2011) om oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten har regjeringen foreslått å endre dette regimet slik at utslipp til sjø fra petroleumsvirksomhet i forvaltningsplan-området blir regulert på samme måte som på øvrige deler kontinentalsokkelen.*

Marine ressurser, s 211

6. avsnitt som begynner med "Regjeringen la våren ...." byttes ut med følgende tekst:

Regjeringen har lagt fram helhetlige forvaltningsplaner for Barentshavet – Lofoten (2006) og Norskehavet (2009). En oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet – Lofoten ble lagt fram våren 2011 i Meld. St. nr. 10 (2010–2011) Oppdatering av forvaltningsplanen for det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten. Regjeringen tar sikte på å presentere en forvaltningsplan for Nordsjøen – Skagerrak i 2013. Formålet med forvaltningsplanene er å legge til rette for verdiskaping gjennom bærekraftig bruk av ressurser og økosystemtjenester i havområdene og samtidig opprettholde økosystemenes struktur, virkemåte, produktivitet og naturmangfold.

7.6.5 Helse- og miljøfarlige kjemikalier, s. 213 – ny tekst

Nærmere om Regjeringens politikk

Bærekraftsindikator 12 er Potensiell eksponering for helse- og miljøfarlige stoffer, jf. figur 7.15. Indikatoren viser graden av potensiell eksponering for kjemiske stoffer klassifisert i forhold til kreft, mutagener, reproduksjonsskadelige stoffer (CMR), kronisk giftvirkning, allergifremkallende effekt og miljøfare.

Trenden for de ulike gruppene varierer noe, men hovedbildet er at utslippene av farlige stoffer er redusert fra 2002. Den største nedgangen ser vi for utslipp av de kroniske giftige stoffene. For allergifremkallende stoffer har det vært en nedgang i utslippene siden 2006, og utslippet av CMR-stoffer er også redusert selv om dette utslippet har vært varierende. Utslippene av miljøfarlige stoffer økte fra 2002-2005, men siden 2005 har det vært en betydelig nedgang i utslippene.

Helse- og miljøfarlige kjemikalier på avveie i natur og nærmiljø er et stort og økende globalt miljøproblem. Flere kjemikalier brytes svært langsomt ned i naturen og kan derfor hope seg opp i næringskjedene, noe som representerer en alvorlig trussel mot det biologiske mangfoldet, matforsyningen og helsen til kommende generasjoner. Helse- og miljøfarlige stoffer kan ha irreversible langtidskonsekvenser for natur og mennesker. De farligste kjemikaliene, miljøgifter som PCB og dioksiner, kan forårsake skader selv i små konsentrasjoner. Det er påvist gjennom Arktisk råds

overvåkningsprogram AMAP at det er relativt høye nivåer av miljøgifter i dyr i våre nordlige og arktiske regioner. Mange miljøgifter transporteres over lange avstander med hav- og luftstrømmer.

Selv om utslippene av enkelte av de farligste miljøgiftene er redusert, har den samlede bruken av kjemiske stoffer økt. Bruken av kjemikalier er nært knyttet til produksjons- og forbruksmønsteret. Både mengden, antall kjemikalier og antall bruksområder har økt betraktelig de senere årene. Innenfor EØS-området brukes i dag anslagsvis 50 000 kjemikalier. For mange av disse har vi lite informasjon om helse- og miljøeffektene. Gjennom kjemikalierregelverket REACH er det innført ny felles europeisk politikk på kjemikalieområdet. REACH er en del av EØS-avtalen og gjennomført i norsk rett.

I St.meld. nr. 14 (2006-2007) Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid beskriver Regjeringen virkemidler for å nå målene knyttet til miljøgifter og kjemikalier. De mest skadelige stoffene er særlig prioritert, og bruk og utslipp skal kontinuerlig reduseres i den hensikt å stanse utslippene innen 2020. Miljøgiftene dette handler om er kjennetegnet av følgende kriterier:

- Lite nedbrytbare stoffer som hopper seg opp i levende organismer, og som a) har alvorlige lang tidsvirkninger for helse, eller b) er svært giftige i miljøet.
- Svært lite nedbrytbare stoffer som svært lett hopper seg opp i levende organismer (uten krav til kjente giftvirkninger).
- Stoffe som gjenfinnes i næringskjeden i nivåer som gir grunn til bekymring.
- Andre stoffer, slik som hormonforstyrrende stoffer og tungmetaller, som gir grunn til bekymring.

I 2009 nedsatte regjeringen et utvalg som skulle foreslå konkrete tiltak som kan bidra til at 2020-målet om å stanse utslipp av miljøgifter blir nådd. "NOU 2010:9 Et Norge uten miljøgifter" ble overlevert miljø- og utviklingsministeren i november 2010. Det foreslås en rekke nye sektorovergrepene og kunnskapsbyggende tiltak som skal sikre en mer effektiv regulering og kontroll av miljøgifter, og tiltak som gir konkrete utslippsreduksjoner. Utredningen er nå på høring.

Et giftfritt miljø krever også gode internasjonale løsninger, og Regjeringen skal være pådriver for en strengere internasjonal regulering av helse- og miljøfarlige kjemikalier. Internasjonalt arbeid er svært viktig for å redusere bruk og utslipp av miljøgifter globalt, og dermed redusere langtransportert forurensning og omsetning av miljøgiftsholdige produkter som er produsert utenfor Norge.

I 2009 ble ni nye stoffer omfattet av forbud eller strenge reguleringer i Stockholmkonvensjonen og nye stoffer i ECE-protokollen om organiske miljøgifter, blant annet de bromerte flammehemmerne penta-BDE og okta-BDE, og den perfluorerte fobindelsen PFOS. Forslaget om forbud mot penta-BDE i begge avtalene ble fremmet av Norge.

I 2010 startet internasjonale forhandlinger om en ny konvensjon for kvikksølv, noe Norge har vært pådriver for. Kvikksølv er en svært farlig miljøgift som

transporteres over lange avstander og hoper seg opp i næringskjeden. Kvikksølv transporteres til Arktis og fører til høye nivåer i miljøet langt fra utslippskildene. Mangelfull kontroll med bruk og utslipp gjør at risikoen for alvorlige skader på mennesker og miljø er særlig stor i utviklingsland.

Det er også fortsatt utfordringer knyttet til opprydding i forurenset grunn og sjøbunn. Opprydding i forurenset sjøbunn vil i årene som kommer kreve vesentlig ressurser, også fra det offentlige.

7.7.1 Samfunnsansvar i næringslivet, s 222 – slett teksten

Et virkemiddel for å stimulere til miljøvennlig næringsutvikling er GRIP senter for bærekraftig produksjon og forbruk.

7.7.2 Lokalforvaltningens rolle, s 222 – ny tekst ang. livskraftige kommuner

Om programmet

Miljøverndepartementet og Kommunenes interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) avsluttet nylig et femårig samarbeidsprogram (2006-2010) med sikte på å styrke miljø- og samfunnsutviklingen i kommunene. "Livskraftige kommuner" (LK) var et tilbud til kommunene om å delta i et systematisk og kreativt arbeid med miljø- og samfunnsutvikling i nettverk med andre kommuner. Miljøverndepartementet har stått for finansieringen og KS har hatt det operative ansvaret for programmet. Totalt er det bevilget 50 mill. kroner over statsbudsjettet til formålet.

Programmets hovedmål har vært å etablere og drive kommunenettverk for miljø- og samfunnsutvikling, med deltakelse fra inntil 200 kommuner. Nettverkens formål var:

- Å utvikle en offensiv politikk for miljø- og samfunnsutvikling i deltakerkommunene, i nært samarbeid med innbyggere, frivillige organisasjoner, næringsliv, regionale og statlige myndigheter.
- Å styrke kommunenes kompetanse innen miljø- og samfunnsutvikling.
- Å utvikle og ta i bruk verktøy og arbeidsformer som støtter det lokale arbeidet for miljø- og samfunnsutvikling.
- Å frembringe nasjonale indikasjoner for den utviklingen som skjer i kommunene med hensyn til miljø- og samfunnsutvikling
- Å gi grunnlag for å videreutvikle statlige rammebetingelser og virkemidler for det lokale arbeidet knyttet til miljø- og samfunnsutvikling.

Nettverkens oppgaver, slik de er beskrevet i samarbeidsavtalen, er forenklet til tre fokusområder:

- Involvere innbyggerne og interessenter med dialog og partnerskap
- Identifisere status, utviklingstrekk og innsatsområder
- Integre satsingen(e) i kommunenes ordinære plan- og styringssystemer og løpende virksomhet.

For både KS og staten har det vært en klar intensjon at programmet "Livskraftige kommuner" skal gi effekter utover programperioden. I tillegg til formålet om å gi

grunnlag for videreutvikling av statens politikk på området, kommer denne intensjonen til uttrykk i samarbeidsavtalen:

- Arbeidsformen i programmet skal ... knyttes til pågående prosesser i kommunene og forsterke disse i miljø- og bærekraftig retning.
- Satsingene i kommunene skal forankres i kommunenes overordnede planlegging og integreres i kommunenes ordinære plan- og styringssystemer.

I LK var verdigrunnlaget knyttet til "bærekraftig utvikling", konkretisert gjennom nettverkene arbeid med programmets seks tema:

- Klima og energi
- Viktige arealpolitiske hensyn
- Livskvalitet: Friluftsliv, folkehelse og frivillighet
- Internasjonalt samarbeid i sør og øst
- Framtidsrettet produksjon og forbruk og miljøbasert næringsutvikling
- Kulturarven som utviklingsressurs.

Det ble lagt vekt på at nettverkene arbeidet med mer enn ett av temaene, for å se dem i en bredere sammenheng. *Klima og energi* samt *viktige arealpolitiske hensyn* har vært de to som har hatt størst oppslutning. Underveis har kommunene deltatt i jevnlig nettverksamlinger og nettverkene har fått tilpasset bistand vha. programmets rådgiverkorps og eksterne samarbeidspartnere.

I programperioden har Livskraftige kommuner hatt samarbeidsavtaler med: **Stiftelsen Idébanken** - hovedsamarbeidspartner i Livskraftige kommuner innenfor den ordinære støtten de har fra Miljøverndepartementet:

- Utviklet og presentert verktøy for presentasjon av bærekraftig utvikling i "Den samfunnsaktive kommunen"
- Utviklet og presentert verktøy for dialog og partnerskap
- Kartlagt og presentert eksempler fra programmet
- Faglig bistand til LK-rådgiverne i arbeidet med nettverkene, herunder bistand til studieturer
- Nyhetstjeneste til involverte i programarbeidet
- Strategisk rådgivning og coaching til programledelsen

Stiftelsen Miljøfyrtårn - bidratt med informasjon om miljøsertifisering til LK-rådgivere, nettverkene og deltakerkommunene, miljøsertifisering og rådgivning og oppfølging etter sertifisering.

Grønn Hverdag - bistand med kompetanse, verktøy og metoder til LK-rådgivere, nettverkene og deltakerkommunene.

GRIP – Grønt arbeidsliv i praksis - bidratt med informasjon kurs og rådgivning til LK-rådgiverne, nettverkene og deltakerkommunene. (GRIP ble lagt ned i 2008.)

Hva er oppnådd

Livskraftige kommuners hovedmål er oppfylt:

Mer enn 200 kommuner har deltatt. I tillegg kommer kommuner som har deltatt på arrangementer i programmet. Totalt 41 nettverk har vært drevet og fullført i programperioden.

En følgeevaluering foretatt av Vestlandsforskning m.fl. (2009) viste bl.a. at:

- Deltakelsen i programmene har i betydelig grad bidratt til å etablere klima- og energipolitikk som et viktig arbeidsområde i kommune-Norge.
- Programmet har truffet ”midtsjiktet” av norske kommuner. De har opplevd økende utbytte av nettverksarbeidet over tid og å ha styrket sin kompetanse.
- De i utgangspunktet ”dyktigste” kommunene oppgir at de i mange tilfeller trolig ville gjennomført sine tiltak uavhengig av programdeltakelsen. Mens for kommunene med dårligst forutsetninger, har nettverksdeltakelsen trolig ikke vært tilstrekkelig til å øke innsatsen på området.
- 4/5 av deltakerkommunene opplever *middels* eller *stor grad* av resultater. Dette er høyere enn programmets målsetting og knytter seg til mål om:
  - involvering av aktører lokalt og myndigheter regionalt og nasjonalt
  - styrket kompetanse
  - utvikling av offensiv politikk
  - og å ta i bruk nye verktøy/arbeidsformer.

Suksessfaktorer ved å ta i bruk nettverksmodellene har vært:

- Deltakelse fra de folkevalgte
- Kommunens erfaring med innsatsområdet i nettverket
- God forankring i det kommunale plansystem
- Den innsatsen som legges i nettverksarbeidet.

Følgeevalueringen avdekket videre at kommunenes klart viktigste hindring for å nå målene med programdeltakelsen var manglende kapasitet i kommuneorganisasjonen til å arbeide med miljø- og samfunnsutvikling. De opplevde manglende administrativ kapasitet som en mye større hindring enn alle andre typer hindringer. Dette ble formidlet til KS og MD underveis i programperioden, og har dannet grunnlaget for flere tiltak med hensikt å styrke kommunenes kapasitet og kompetanse innen miljø, klima, planlegging og samfunnsutvikling.

Mange av utfordringene på dette feltet er kommuneoverskridende og løses mest effektivt gjennom interkommunalt samarbeid. Det er derfor gledelig at flere av nettverkene ser ut til å fortsette samarbeidet i ulike former etter programperioden.

Erfaringene fra LK-programmet har gitt KS og Regjeringen/Miljøverndepartementet grunnlag for å videreutvikle rammebetingelser og virkemidler som styrker det lokale arbeidet med miljø- og samfunnsutvikling. Vi ser at flere kommuner fortsatt har behov for faglig støtte i utviklingsarbeidet etter programperioden. Deler av dette vil kunne bli ivaretatt gjennom KRDs satsing på prosjektet ”Lokalsamfunnsutvikling i kommunene” der fylkeskommunene har en viktig oppfølgingsrolle. Videre vil KS for sin del og MD

for sin, følge opp temaet "miljø- og samfunnsfaglig kompetanse og kapasitet" bl.a. med sterkt fokus på klimaspørsmålet – både forebygging og tilpasning – fom. 2011.

Sluttrapport fra programmet vil foreligge våren 2011. KS har redaksjonelt ansvar for dette. Miljøverndepartementet vil komme tilbake med endelige innspill til den reviderte bærekraftstrategien, basert på erfaringene fra programmet når disse er publisert.

7.7.4 Miljøinformasjon, den enkeltes rolle og bærekraftig forbruk, 1. avsnitt s. 224 – ny tekst:

God informasjon er viktig for at forbrukeren skal kunne ta hensyn til miljø. Retten til miljøinformasjon er i Norge både grunnlovsfestet og styrket gjennom en egen lov. Norge ratifiserte Århus-konvensjonen i mai 2003, men loven om rett til miljøinformasjon går på flere områder lengre. Loven forplikter offentlige forvaltningsorganer til å gjøre informasjon om miljøtilstanden og miljøforhold innenfor sine ansvarsområder allment tilgjengelig. For at miljøinformasjon skal kunne holdes tilbake, må det være reelle og saklige grunner for det, og informasjonen eller dokumentet den finnes i må være unntatt offentlighet i medhold av offentlighetsloven. For private virksomheter gir loven en plikt til å utlevere informasjon om forhold ved virksomheten som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning på miljøet, herunder også informasjon om enkeltprodukter og innsatsfaktorer i produksjonen. Miljøverndepartementets foreløpige evaluering av loven tyder på at den fungerer godt, men at den bør gjøres enda mer kjent.

7.7.5 Miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser, s. 224 – ny tekst

Offentlig sektor – staten, fylkeskommunene og kommunene – påvirker miljøet og sosiale forhold både i Norge og internasjonalt som forbruker, produsent, byggherre, arealregulator og eiendomsforvalter. Offentlig sektor kjøpte i 2008 inn varer og tjenester for rundt 380 mrd. kroner. Det er et stort potensial for reduksjon av miljøbelastningene fra det offentliges innkjøp og bruk av varer og tjenester.

I St.meld. nr 26 (2006 – 2007) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand presenterte Regjeringen nye tiltak som skal styrke arbeidet med miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. Regjeringen la i juni 2007 fram en handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser. I arbeidet med miljøhensyn i offentlige innkjøp er det fokus på tiltak rettet mot klima og energi, helse- og miljøfarlige kjemikalier og naturmangfold. Avfallsforebygging og effektiv ressursutnyttelse er en del av dette. Miljøhensyn, etiske og sosiale hensyn i offentlige anskaffelser skal bidra til en effektiv offentlig sektor og et konkurransedyktig næringsliv. Regjeringen ser det som viktig at statlige virksomheter tar et særlig ansvar for å gå foran som ansvarlig innkjøper og forbruker. For å tydeliggjøre ambisjonsnivået er det i handlingsplanemålet utformet en egen miljøpolitikk for statlige innkjøp med konkrete mål og krav til innkjøp av særlige viktige produktgrupper. Det arbeides for at statlige virksomheter med betydelige miljøkonsekvenser innfører tredjepartssertifiserte miljøledelsessystemer som ISO 14001 eller EMAS. Alle statlige virksomheter skal som minimum ha et enkelt system for miljøledelse. Regjeringen vil bidra til bedre statistikk og rapportering om miljøeffektene av statlige innkjøp.

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) har fått ansvaret for å følge opp handlingsplanen for miljø- og samfunnsansvar i offentlige anskaffelser på nasjonalt nivå når det gjelder miljøhensyn. Dette innebærer ansvar for å videreutvikle virkemidler og sikre at tiltakene i handlingsplanen blir gjennomført i praksis.

For å gi offentlige virksomheter den hjelp de måtte trenge for å gjennomføre handlingsplanen, er det i hvert fylke etablert en faglig støttetjeneste (knutepunkt) som skal stå til rådighet for både statlige, kommunale og fylkeskommunale virksomheter. Det vil legges til rette for bruk av forsknings- og utviklingskontrakter under Innovasjon Norge for å stimulere til samarbeid mellom bedrifter og offentlige kunder om miljøteknologi. Regjeringen vil samarbeide med andre land gjennom FN, EU og Nordisk ministerråd bl.a. for å utvikle kriterier, praktiske verktøy og indikatorer for offentlige anskaffelser.

1.3 Nye temaer

1.3.1 Framtidens byer

Om programmet

Programmet Framtidens byer ble startet med utgangspunkt i klimameldingen og klimaforliket 2007/2008. Programmet består i dag av en bindende avtale mellom de 13 største byene, fire departementer og KS. I tillegg er det inngått en intensjonsavtale mellom staten, KS og næringsorganisasjonene NHO, HSH og FNO. Avtalene fastsetter at partene er enige om å arbeide for felles mål. Programmet omfatter nå til sammen 21 avtalepartnere.

Hovedmålet i Framtidens byer er å redusere klimagassutslippene og å utvikle strategier for å møte klimaendringene, og samtidig forbedre det fysiske bymiljøet.

De fire innsatsområdene i Framtidens byer er areal og transport, energi i bygg, forbruk og avfall samt tilpasning til klimaendringer. Å forbedre bymiljøet er ikke definert som eget innsatsområde, men ivaretas gjennomgående i alle tiltak og prosjekter.

Høsten 2008 og vinteren 2009 utarbeidet byene sine

handlingsplaner. Byene har ambisjoner om å redusere egne klimagassutslipp raskere enn det som ligger i den nasjonale målsettingen i Klimaforliket.

Med utgangspunkt i den forpliktende avtalen mellom byene, staten og KS pågår pr i dag om lag 40 ulike prosjekter og tiltak. Aktivitetene spenner over et bredt spekter og på mange nivåer.

(Evt. gi noen eksempler, evt. ha noen bokser med eksempler)

<p>Mulige eksempler å velge mellom:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Regnbed på Risvollan i Trondheim - Ny klimanøytral bydel på Brøset i Trondheim - Oljefri.no i Bergen og Oslo -Gjenbruksentre og bytteboder -Recyclomaten – en pedagogisk resirkuleringsmaskin -Tiltak rettet mot barn og unge – kortreist og sunn mat - Kreative kokkekurs - Undervisningsopplegg om forbruk og miljø, gjenvinning og kildesortering for skoler - Redesign, Bergen ++ - Forprosjekt for Smart City i Bærum - Belønningsordning for bedre kollektivtransport og mindre bilbruk i byene - Sykkel- kollektivsatsing i Trondheim - Bysykelkonsept (Transnovastøtte 2011) - Samarbeidsprosjektet Buskerudbyen 	<ul style="list-style-type: none"> -Samarbeidsprosjektet Sentrumsutvikling i Trondheim og Drammen - Klimagassregnskap for kommunal virksomhet, Vestregionen - Utvikling av sentrumsområde Strømsø i Drammen - Utarbeidelse av klimatilpasningsanalyse i Fredrikstad - Framtidsbilder - kobling av klimaendningsfakta og samfunnsendingsfakta - i Tromsø - Lønnsom klimavennlig avfallshåndtering i Tromsø - Energiprojektet for kommunale bygg i Kristiansand - Måling av kortidsnedbør i Kristiansand - Putt en ku på tanken i Rogaland - Kulturarrangementer i Grenland - KlimaVis - undervisningsopplegg om klima, miljø og samfunnsansvar i Sarpsborg - Klimaavtaler mellom kommuner og næringsliv i Oslo og Agder - Samarbeid kommunene, staten og næringslivet - NHOs Leverandørutviklingsprogram
---	--

Hva oppnås gjennom programmet Framtidens byer - videreutvikling

Framtidens byer er et program med omfattende nettverksamarbeid som gir synergier, og som også innebærer betydelig samordning av ressurser, innsats og virkemidler. Et viktig utgangspunkt for programmet Framtidens byer er at deltakerne skal settes i bedre stand til å arbeide med klima- og bymiljøspørsmål gjennom økt gjennomføringsevne og økt samarbeid og samordning.

Økt gjennomføringsevne oppnås gjennom at deltagerne får et høyere kunnskapsnivå, økt fokus på klima- og bymiljøspørsmål og økt engasjement. Viktige arenaer for dette er blant annet de fagbaserte nettverkene, gjennomføring av pilotprosjekter og utvikling av kunnskapsdokumenter. De faste økonomiske bidragene fra staten brukes i stor grad til å øke byenes kunnskapsnivå og administrative kapasitet i forbindelse med klima- og bymiljøarbeid. I tillegg får byene ekstra midler til gjennomføring av konkrete tiltak.

Økt samarbeid og samordning oppnås gjennom en rekke funksjoner; i første rekke gjennom programmets nettverk. Dette gjelder både mellom kommuner, internt i kommunene og mellom kommuner og andre aktører som staten og næringsliv. Økt

kontakt materialiserer seg både i konkret prosjektsamarbeid, kunnskapsdeling og dialog om virkemidler og arbeid.

Det er etter hvert en rekke eksempler på at byene samordner sine synspunkter på statlige virkemidler og prosesser. [*Merk: Klimakur, NOU om klimatilpasning, NTP*].

Noen av prosjektene under Framtidens byer fungerer som laboratorier hvor nye løsninger prøves ut. Ètt slikt forsøk vil i seg selv gi begrenset effekt, men kan som forbilde og ved utvikling av kunnskap og kompetanse innen teknologi, organisering og økonomi gi betydelige ringvirkninger over tid. En viktig styrke ved Framtidens byer er erfaringsoverføringen som skjer i de tette nettverkene.

For å inspirere og spre kunnskap vil det i det videre arbeidet under Framtidens byer bli lagt stor vekt på formidling av gode eksempler. Det er viktig å sette søkelys på lønnsomme tiltak som kan gjennomføres på kort sikt, så vel som de store viktige grepene for framtiden.

Programmets fokus på ovennevnte aspekter må imidlertid sees i sammenheng med andre virkemidler som brukes i den nasjonale klimapolitikken. Det er et viktig samspill mellom det som skjer som konsekvens av samarbeidet under Framtidens byer og andre virkemidler av økonomisk og juridisk karakter, samt på planområdet. Når byene oppnår økt gjennomføringsevne og økt samarbeid og samordning, vil de også være bedre rustet til å oppnå resultater som følge av andre statlige virkemidler og styringssignaler.

Noen av de statlige virkemidlene har også en innretning som gjør at de er rettet direkte inn mot Framtidens byer. Samferdselsdepartementet har tilpasset belønningsordningen for bedre kollektivtrafikk og redusert biltrafikk til å gjelde for Framtidens byer. Tre av byene har fått fireårige avtaler. Husbanken har i 2011 avsatt NOK 5 mill til tiltak innenfor Framtidens byer. Enova har gjennomført workshops med, og støttet en rekke tiltak i, de 13 byene i programmet, men har for øvrig ingen særordninger for de store byene.

Framtidens byer er planlagt å vare til 2014, men tidshorizonten for gjennomføring av de ulike prosjektene og tiltakene varierer. Mange av tiltakene som settes i gang under programmet vil ha et lengre tidsperspektiv enn 2014. Det ligger et utviklingsarbeide i det å få målt og vurdert effekten av tiltak som settes inn på lokalt nivå. Utvikling av verktøy til analyse og beslutningsstøtte er derfor et satsingsområde i Framtidens byer. Det tilstrebes imidlertid ikke å skille klart mellom tiltak i programmet og annet arbeid kommunen gjør, da hensikten nettopp er å integrere Framtidens byer i byenes eksisterende virksomhet og understøtte allerede igangsatt aktivitet.

Resultatene av arbeidet under Framtidens byer vurderes underveis i form av en følgeevaluering samt at det vil foreligge en evaluering ved programperiodens slutt. I

2012 planlegges også etablert et program for mellomstore byer, tilknyttet Framtidens byer, med direkte erfaringsoverføring.